

IVAN CANKAR

Romantične duše

ZALOŽIL L. SCHWENTNER V LJUBLJANI

IVAN CANKAR

Romantične duše.

Dramatična slika v treh dejanjih.

1922

ZALOŽIL L. SCHWENTNER
V LJUBLJANI.

42156

H2. 156

Vse pravice (za prevajanje, uprizoritev itd.) pridržane.

Za odre — rokopis.

IN = 30001973

443/22

Natisnil A. Slatnar v Kamniku.

OSEBE:

Dr. Mlakar, advokat, drž. poslanec itd.

Dr. Strnen, njegov bivši koncipijent.

Dr. Delak.

Profesor Mak.

Njegova žena.

Pavla Zarnikova, njuna rejenka.

Olga, Mlakarjeva ljubica.

Vrančič, notar

Frolè, urednik

Jereb, trgovec

Suhadolnik

Majer

Svetlič

Brežan

} občinski svétniki.

Vrančičevka

Ivanka, njena hči.

Vernik, Mlakarjev pisar.

Agitatorja Skočir in Mrmolja.

Vrši se naše dni v nekem mestu; drugo dejanje en dan po prvem,
tretje dva meseca po drugem.

Prvo dejanje.

Pri Mlakarju; enostavno, pa elegantno opravljena soba; v ozadju vhod; na desno v pisarno, na levo v obednico.

1. prizor.

Mlakar: — močna, blizu štiridesetletna postava; elegantno, črno oblečen; obraz bledosive barve, poteze trde, nelepe, precēj odživele; oči velike, nezadovoljne, trudne; lasje in brki temnorjavi. — **Strnen:** — mlad človek s prijetno zunanostjo.

Mlakar. Ne, prijatelj, jaz nisem žalosten, niti vznemirjen ne! Ali misliš, da nisem čutil, kako so mi že davno polagali zanjko krog vratu, tiho . . . skrivno . . . oprezno. Ne, jaz se ne vznemirjam. Lahkò bi jih bil zgrabil za roke v prvem trenutku, ko so se me pričeli dotikati, kakor tatovi. Toda zatiskal sem oči in zato so postali pogumni.

Strnen. Torej kratko in jasno: ti si obupal.

Mlakar. Tako si ti razlagaš? — Dr. Mlakar, državni in deželni poslanec, predsednik, pokrovitelj in častni član na vseh koncih in krajih, pojem in vsebina narodove prosvete, — on je obupal! On nima več moči, da bi prenašal različne serenade in slovesne nagovore in năpitnice, on se ne čuti več zmožnega, da bi vodil na vajetih in ponižaval in poviševal svoje nekdanje hlapce

in oboževatelje . . . In zakaj ne? Par ščenét se mu je zagnalo v nóge in on je pal. — Zelo si duhovit.

Strnen. Stvar se ti zdi premalenkostna. Kdo sklicuje ta „shod zaupnih mož“? Sladki doktor Delak. On se je slinil ob tvoji rami in obenem mežikal z drugimi. On te je hvalil in obenem pomiloval . . . „Žení, vsekakor žení, ponos našega naroda, — zakaj ne? . . . Ali saj vemo, — pa je boljše, da ne govorimo o tem. Čemu bi se sramotili pred svetom z napakami svojega vodnika?“ In tako dalje! Na tak način si je ustvaril celo stranko, medtem ko so ostali tvoji odkriti nasprotniki osamljeni. Jaz bi sè bal take stranke, skrite, hinavske, napol še nezavedne. Kakšno je njeno število? Njen program? Kje so njeni govorniki? Strmoglavi te, kadar najslajše spiš . . . kadar se zabavaš s prijatelji . . . kadar sanjaš v letovišču.

Mlakar. Veliko truda ne bodo imeli; pridem jim sam naproti.

Strnen. Jaz te ne razumem.

Mlakar. Ni treba Ti si dejal, da me uničijo nepripravljenega, brezskrbnega; zdaj je za to najlepši čas . . . Na shodu bodo govorili ljudje, ki niso vredni, da bi jim pljunil v obraz. In kakšne grobove bodo odpirali! Privlekli bodo na dan vse moje napake, pregrehe in hudodelstva. Vse gigantiško povečano in z gnojnico polito. Merili in tehtali bodo vsako mojo besedo; in kakršna je tehtnica, taka bo sodba. Po oglih bodo razstavljali mojo nemoralnost, po svoje razlagali vsako dvoumno gesto . . . A jaz jim ne odgovarjam, četudi bodo napravili iz mene karikaturu, da me potisnejo toliko lažje v prah.

Strnen. Kaj te je obšlo? Ti se uničuješ sam.

Mlakar. Bojim se samo, da me ne obide slabost, kadar pride tisti čas . . . Kaj misliš ti o meni, prijatelj?

Strnen. Ta trenotek bi ti ne delal komplimentov.

Mlakar. O moji preteklosti? O mojih delih? O mojem življenju? — Ti bi se prepiral z mojimi nasprotniki, deval bi jih na laž in jim očital obrekovanje in nesramnost. Ali ti ljudje imajo čisto prav, kadar se zgražajo nad mano; in to čutiš ti sam. Kedaj sem stegnil roko za koga družega, kakor zase, za svojo slavo, za svojo moč? Imel sem vpliva dovolj, priložnosti vsak trenotek, denarja na razpolago, — ali kdo me ima zahvaliti le za en kozarec vode! Gotovo, zgodilo se je morda časih, da sem služil slučajno tudi drugim, kadar sem služil sebi in svoji zabavi. Ali to je bilo slučajno.

Strnen. Svoje dni si gledal stvar drugače . . . Ali se še spominjaš tistega večera po zadnjih volitvah, ko so ti napravili serenado in je vriskalo vse mesto pod tvojimi okni? Kako si nam pravil takrat . . . „Zaničuj te ljudi in smeši jih, delaj jim poklone tam, kjer jih najmanj zaslužijo, pa te bodo vzdigovali na rame . . .“ Ali tista tvoja čarobna satira, ki je izšla par mesecev pozneje! „Potreba in korist korupcije.“ Kako majhne smo se čutili poleg tebe! To je bil zasmeh Napoleonov. Kdor je bil najbolj ponižan, obožaval te je najglasneje.

Mlakar. In še dalje, še lepše! . . . To smo živeli življenje, tu pri meni! Kako smo bili v obraz malenkostni morali naših filistrov! Zabavale so nas najlepše ljubice, — vino je teklo z miz, pogrezali smo se s polno dušo v uživanje in razkošnost . . . Ženijalno blato!

In kako se je strdilo na meni . . . kot skorja na obrazu, na rokah, po vsem telesu . . . izlilo se mi je prav do srca. A prej ga nisem čutil, dokler nisem stopil pred njene oči, tako svete in nedolžne . . . Od tedaj me duši in muči, ali kakor se ga branim, vedno nižje se udara pod mano; —

Strnen. Ne blêdi; saj si ves utrujen od razburjenja. Čemu se mučiš zaradi bolnega dekleta, kakor je Pavla; kaj hočeš ž njo?

Mlakar. Ti ne vidiš družega, kakor njena upala lica in njene sesušene roke . . . Ali meni je tako čudno poleg nje; čutim se nizkega in umazanega, in ljubim jo, kakor še nisem ljubil nikdar nobene ženske.

Strnen. In Olga? Pozabil si jo jako hitro.

Mlakar. Zakaj me zasmehuješ? Kadar se je naveličam, pojde in si poišče koga družega. Meni se gabi ti kupljeni poljubi; pečejo me na ustnih in vendar nimam moči, da bi se jih ubranil.

Strnen. Kljub temu ne moreš tajiti, da ti je ne navadno zvesta. Spominjaj se: — odkar je pri tebi, živi samo zate. In naposled je krasna ženska; primerjaj jo s Pavlo!

Mlakar. Resnično: — polno, razkošno telo, kipeča ustna, vroče oči, — ali kadar jo poljubljam in objemljem, mi je v glavi pusto in težko, v srcu pa ne čutim ničesar in sramujem se samega sebe. Kadar pridem od nje, ne mogel bi pogledati Pavli v oči; zaklenil bi se v sobo in si zakril obraz. — Moja sentimentalnost se ti zdi morda smešna . . . Ali če mislim nanjo, zdi se mi, kakor bi vstajal pred menoj drug svet, ves jasen in solnčen,

poln nedolžnosti in ljubezni, — daleč, daleč od tega zaduhlega življenja, pod čistim, svobodnim nebom . . .

Strnen. Ali povej mi vendar jasno, — kaj misliš, kaj hočeš doseči? Ali boš prosil njene roke? Ali si jo vzameš za ljubico, kot Olgo? Po mestu govore o tem; napravili so ji celó podoknico, kakor si morda slišal . . .

Mlakar. Nesramne duše! A jaz jih poučim! In to si je izmislil moj pisar; vrgel sem ga na cesto še tisti hip . . . Vernik!

2. prizor.

Prejšnja. Vernik med vrati na desni.

Mlakar. Kod se klati zdaj ta človek?

Vernik. Sinoči sem ga videl v kavarni vsega razgretega; imel je večjo družbo krog sebe.

Strnen. Krasno: — imel je večjo družbo krog sebe. Ti si nepreviden in slep, ravno zdaj, ko bi moral paziti na vsak korak. Sam ponujaš agitatorje svojim nasprotnikom in jim dajaš najpripravnejša orožja. Znesel bi se bil nad svojim pisarjem pozneje, kadar bi bil čas za to. Škoduje ti lahko veliko; služil ti je spretno in časih v precej kočljivih zadevah; — ravno tako spretno služi zdaj lahko Delaku . . . In naposled, kaj ti je storil posebnega? Oprostil bi mu bil to nepremišljenost.

Mlakar. To je bila nedolžna nepremišljenost! On gre in skliče svoje znance, — pol mesta je bilo tam. Smejali so se in zabavljali . . . O, jaz jih poznam! Kako je bilo, Vernik? Kaj so govorili? — In Prosen! Ko je bil sit mojega kruha, se je spravil nad mojo čast.

Vernik. O Vas ni govoril razžaljivo; in vrhutega je bil že zelo pijan.

Mlakar. O meni ne? Jako milostno. (Strnenu.) Kaj govore po mestu? Kako so povedali tebi?

Strnen. Prosen je menda napravil zabaven večer na čast tvoji novi ljubici, Pavli Zarnikovi, in potem so ji peli podoknico. Meni se je zdelo vse skupaj zelo malenkostno.

Mlakar. Malenkost! Po beznicah so napijali Pavli! Moji ljubici! . . . Ti si jih slišal velikrat, v kakšnem tonu razpravljajo o mojih ljubavnih razmerjih z Olgo in prej z drugimi. Tako nizko so potisnili zdaj njo, ki niso vredni, da izgovarjajo njeno ime . . . Ali jaz jih odvadim! To je bil samo eksempel! (Verniku.) In kaj je pripovedoval tisti večji družbi?

Vernik. Ko sem prišel tja, so utihnili.

Mlakar. Poizvedujte . . . in povejte mi obrekovalce. O meni naj govore, kar se jim ljubi, a Pavlo naj puste pri miru. (Vernik se vrne v pisarno.) Ali ni to strašno, kako nizko stojim? S svojo ljubeznijo sem jo onečastil.

3. prizor.

Mlakar. **Strnen.** **Delak,** pri vhodu.

Delak. (— Gladko obrit, svetel obraz, malo pleše nad čelom; njegove kretnje so oprezne in premišljene; govori počasi, prijazno, neodločno.) Oprostite gospod doktor, da sem tako svoboden in Vas nadlegujem osebno.

Mlakar. Jako me veseli. Prosim, sédite. Kako Vam morem postreči?

Strnen. Dovolj, prijatelj, da se poslovim; nečem te motiti, in vrhutega imam še mnogo opravkov, če hočem jutri v Trst.

Mlakar. Samo še trenotek . . . Oprostite, gospod doktor . . . Morda se oglasiš danes še pri Olgi? Stori mi to ljubav in sporoči ji, da nocej ne pridem ponjo. Obljubil sem ji, da jo povedem v opero; ali to mi je nemogoče. Jaz se ne morem zabavati, niti govoriti z njo besedice več.

Strnen. Da ne postaneš sentimentalen v tej družbi. Kdo drugi bi te drugače razumel, kakor jaz.

Mlakar. Pa vrni se kmalu; zelo te potrebujem.

Strnen. V kratkem času. — Klanjam se, gospod doktor. (Odide.)

4. prizor.

Mlakar. Delak.

Delak. Gotovo ste iznenadeni nad mojim posetom, blagorodje. Ali štel sem si v prijetno dolžnost, da Vas povabim osebno —

Mlakar. Na Vaš znameniti shod? Hvala iskrena. Od nekaterih strani sem že čul o tem shodu, — kaj nameravate z njim? Kaj hočete doseči?

Delak. Jaz čutim iz Vaših besed, da vidite v meni nasprotnika —

Mlakar. Kaj ima to pri stvari?

Delak. Vi smatrate ta shod kot nekako demonstracijo proti Vam; tako so Vam poročali in Vi sami ste prepričani o tem. Tudi jaz sem naletel po mestu na podobne govorce, — in to je glavni povod, da Vas vznemirjam s svojo prisotnostjo.

Mlakar. Torej tajiti hočete, kar je jasno, kakor beli dan: — da ste delali za ta shod že pred meseci in meseci, tiho in oprezno, kakor bi snovali zaroto, — da ste hujskali, kjer se Vam je ponudila prilika, — da ste govorili o oholem gospodstvu, o krutem samodržstvu, o korupciji in nemorali . . . Ali mislite, da je kdo dvomil, komu je bilo namenjeno vse to?

Delak. Pričakoval sem ta očitanja, zato nisem iznenaden, čeravno me globoko žalijo. Vi me imate na sumu, da spodkopujem na skrivnem Vaš ugled, da Vas trgam s prestola, na katerega Vas je posadilo naše mesto. Ali to ni bil nikdar moj namen, — in kakšno korist naj bi imel jaz sam pri tem?

Mlakar. Lahko je uganiti. In če zanikujete vse, čemu potem Vaše tiho rovanje, čemu ta shod?

Delak. Dovolite, gospod doktor, da govorim odkrito.

Mlakar. To bi me jako veselilo.

Delak. Gotovo Vas ne razžalim, če Vas opozorim na velike nedostatke v našem političnem življenju, zakaj poznate jih sami najbolje. Opazili ste že lahko davno, kakšna brezbržnost je zavladala v nas glede najvažnejših vprašanj, ki vzbujajo drugod duhove in izpodbujajo k delu in premišljevanju. Kamor pogledate krog sebe, povsod cinična brezdelnost in leno zanašanje na vodnike. In ako jo ti zavozijo, ako ravnaajo z narodovim zaupanjem lahkomišelno in prešerno, ne zmeni se za to živa duša . . . Drugod po svetu, — kakšno življenje, kakšna politična zrelost! Ali tu v našem mestu, tu živimo kakor za kitajskim zidom: staro, patrijarhalično

življenje; vsakdo je srečen, da mu ni treba imeti svoje volje in svojega razuma.

Mlakar. To je torej nekako jedro Vašega programa, ki ga mislite razvijati v nedeljo na shodu. Točko o lahkomišelnosti vodnikov bi razpredli nekoliko obširneje; dalo bi se povedati veliko zanimivega.

Delak. Vi prihajate s svojim starim očitanjem; to me zelo boli. Ali preverjen sem, da čutite sami, kaj ste zagrešili in koliko je trpel narod zaradi Vaših napak. Treba bi bilo samo priznati, da se je zavozilo in tako bi ne bilo veliko težav, da bi se spravil voz na pravo pot.

Mlakar. Dovolj, dovolj! Kar bi imeli še povedati, spopolnim si lahko sam. In jasnejše bi ne bili mogli razkriti svojih načrtov, kakor ste ravnokar storili. (S pri-tajeno razburjenostjo:) Vi govorite z mano, kakor bi me gledali že pod svojimi nogami, kakor bi ležal na tleh, nemočen in uničen, zamotan v Vaše zanjke. Občudujem Vašo nedosežno previdnost. Niste me napadali javno in naravnost; dajali ste mi klofute in z drugo roko ste me božali. Računali ste odlično: — pomilovali ste me in s svojim pokroviteljskim sočutjem smešili. Kazali ste na moj plašč, kjer se Vam je zdelo, da je najbolj umazan in vzdihovali ste sentimentalno: „Ah, moj bog, ne glejmo tja, ne sodimo ga, zakaj on je naš vodnik!“... In danes zahtevate, da se Vam zjokam na prsih in priznam svoje grehe. Prišli bi do gospodstva brez boja in poleg tega bi se lahko kazali svetu v najplemenitejši luči... Kakor sem rekel: Vaš račun je ženijalen, a za danes ne obvelja. Aranžirali ste svoj neumni shod, da bi me zvrnili na najlepši način; pa videti hočemo, koga bo bolela glava po njem... (Pri desnih vratih:) Vernik!

5. prizor.

Prejšnja. Vernik.

Mlakar. Naročite gospodu Jerebu in notarju Vrančiču, naj prideta takoj k meni, brez odlašanja, zakaj čas je drag . . . Do nedelje sta samo še dva dni, gospod doktor? . . . Poiščite urednika Froléta; zdaj bo najbrže v kavarni; naj se potruzi tudi on k meni. Recite vsem, da se pogovorimo o važni stvari, in . . . da sem se premislil . . . Dobro bi bilo, če naznanite to tudi Grudnu. Naj pridejo nemudoma. (Vernik odide.)

6. prizor.

Mlakar. Delak.

Mlakar. Ali veste, gospod doktor, da sem Vam zelo hvaležen? . . . Mislite si, odločil sem se bil že popolnoma, da položim roke navzkriž in se Vam poklonim . . . Kakor vidite, znam govoriti zelo odkrito.

Delak. Hoteli ste —?

Mlakar. Tako je. Hotel sem se Vam udati, brez ugovorov, brez pogojev, brez najmanjšega hrupa. Ali Vi ste bili zelo neprevidni; siloma ste mi potisnili orožje v roko, dasi ga nisem maral; in zdaj glejte sami!

Delak. Vi začenjate boj, gospod doktor, in ne pomislite, da bo to le domovini na škodo.

Mlakar. Meni se zdi, da sva prišla v pogovoru že daleč dovolj, — da pustiva lahko fraze pri miru.

Delak. Blagor domovine Vam je fraza?

Mlakar. Fraza! Prosvetljenost, o kateri ste govorili, — fraza! Napredek, politična zrelost, — fraza! Ali vséh teh idealnih, bobnečih fraz potrebujete nujno, da

dosežete svoj smoter. Skovali ste si iz njih bodalo in ščit obenem. Z njimi zakrivate svojo hinavstvo in napadate lahko na najspretnjši način vsakogar, ki Vam stoji na poti. In to sem zdaj slučajno jaz.

Delak. Razžaljivo govorite; toda prosim Vas, nadaljujte; besede, kakršne so Vaše današnje, so mi jako dragocene.

Mlakar. Motite se, če se Vam dozdeva, da govorim v razburjenosti nepremišljeno, da Vam sam ponujam lice za klofuto . . . Spraviti ste me hoteli na polje, kjer Vam morda nisem kos; ali jaz Vam ne sledim na tej poti, ker ne maram boja v temi, zahrbtnih intrig in tihega rovanja; to vse prepuščam Vam, zakaj meni se zdi nečastno. A tega niste upoštevali, to je bila napačna poteza v Vašem načrtu. Kar govorim danes Vam, kar govorim svojim prijateljem, to hočem povedati na Vašem shodu . . . in obenem posvetimo po kotih, kjer ste razpredli svoje pajčevine; — kakšen vtisek bodo napravile na solncu, to je Vaša stvar.

Delak. Tedaj odkrito hočete priznavati korupcijo, ki je vladala pod Vašim gospodstvom? Odkrito hočete —?

Mlakar. Odkrito in naravnost! Kakor ste govorili prej Vi sami, — o lenobi, cinizmu in propalosti, — kolikor daleč hočete. Jaz izgubim pri tej igri veliko, Vas pa bo uničila in Vaša misija bo končana.

7. prizor.

Prejšnja. Jereb, pri vhodu.

Jereb. (Starikav človek z redkimi, sivimi brki, zaspanim obrazom in naočniki na nosu). Klanjam se, gospoda! —

Ravnokar sem naletel v kavarni na tvojega pisarja, ki je iskal Froléta, in požuril sem se, da ti ustrežem . . . Hm . . . znamenite pogovore, kakor se vidi . . . da, da, časi so resni, gospoda moja . . . in nekako razburjena, hm? Da, da!

Mlakar. Tako je; razpravljala sva delikatna vprašanja, — ali ne, gospod doktor? Ako želite, lahko prisostvujete naši mali konferenci; ne bo nič posebnega, nič tajnega.

Delak. Ne, ne . . . hvala lepa; Vi ste preprijazni, gospod doktor. Zamudil sem se celo dalje, kakor sem hotel, — zato dovolite, da Vas zahvalim za vljudni sprejem in se poslovim.

Mlakar. Škoda, da tako hitite; povedali bi lahko še kaj imenitnega, ali ne upam se Vas zadržavati . . . Na svidenje!

Delak. Z bogom! (Odide.)

8. prizor.

Mlakar. Jereb.

Jereb. Imela sta kaj interesantnega s tem Delakom? Ti si vznemirjen . . . hm . . . razjarjen.

Mlakar. Poglej me, Jereb, — ali izgledam kakor človek, ki mu je prisojeno samo še kakšnih štirinajst dni? Ali me zapuščata razum in fantazija — ali so moje oči oslepele, moji čuti oslabele, — ali vidiš na mojem obrazu smrtne poteze?

Jereb. Znamenita vprašanja . . . hm.

Mlakar. Ti ne zapaziš ničesar? Čudno . . . In misli si: Delak je prišel ravnokar k meni, da si izgovori dediščino za umirajočim.

Jereb. Čudovito . . . hm, in precëj nejasno. Čemu praviš, da te je počastil Delak?

Mlakar. Kar je počel zadnje mesece, to ti je znano — in o tem nameravanem shodu?

Jereb. Natanko. In ti mu nisi stopil na prste, kakor smo ti svetovali . . . da, da.

Mlakar. Doslej sem imel razlogov za svoje odlašanje, — a zdaj je stvar dozorela. Delak je tako ponosen na svoje uspehe, da je zahteval od mene naravnost, naj se mu udam na milost ali nemilost, odstopim svoje mandate, skesano potožim svoje grehe in zlezem solzan in osramočen v svoj kot.

Jereb. Jako veliko je zahteval. In ti si ga potipal . . . hm, krepko potipal?

Mlakar. Kakor je zaslužil; a na shodu v nedeljo ga razkrijemo do nazega.

Jereb. Zdravo bi bilo, hm, jako zdravo, in skrajni čas je. V mestu stoje stvari tu pa tam precej slabo . . . hm. Delak je bil priden . . . da, da.

Mlakar. Treba je zvedeti natanko, kako govore po gostilnah in kavarnah, kakšne neumnosti so raztrosili Delakovi ljudje. Ali kaj je jedro vseh govoric, kaj si slišal ti sam?

Jereb. Nič trdnega . . . hm. Same splošne stvari, nezadovoljnost brez določnih uzrokov. Veliko ulogo igra pri vsem tudi tvoje . . . hm . . . privatno življenje . . . da, da; oprosti!

Mlakar. To se pravi, moja nemoralnost.

Jereb. Tako jo imenujejo časih, in tudi bolj jasno . . . hm. Ti dajaš ljudem pohujšanje, kakor pravijo in tvoje ljubice niso . . . hm . . . svetnice; da, da.

Mlakar. In to so zapazili šele zdaj, ko čutijo, da se maje pod meno; dokler sem jim stal pretrdno, se me niso dotikali. Ali jaz jih odvadim stikati po moji spalnici in sezati z umazanimi prsti v stvari, ki jih ne brigajo.

9. prizor.

Prejšnja. Vrančič, Frolè — pri vhodu.

Mlakar. Dobro došla; zelo sta mi ustregla, da sta se potrudila tako hitro.

Vrančič. Kakor mi je sporočil Vernik, si se premislil, — v kakšnem oziru?

Mlakar. Pustili smo vajeti iz rok in zdaj imamo posledice. Pri nas je vse v neredu in hujskači in agitatorji Delakovi imajo lahko delo. Zato je nujno potrebno, da se domenimo, kaj je ukreniti . . . Prosim, sédite.

Frolè. Vzbudil te je torej šele ta shod. Zadnjih par mesecev smo tavalí s svojim listom kakor v polutemi. Jaz sem sicer nekoliko vedel, kaj počno krog nas, ali prijeti jih nisem mogel nikdar na občutnem mestu; delali so tako na lahko, da si udaril v meglo, kadar si jih hotel zadeti.

Mlakar. A zdaj se pokažejo na jasnem, kar nam more biti samo ljubo . . . Odločnih pristašev, ki bi imeli kaj talenta in vpliva, Delak sploh ne more imeti veliko?

Frolè. Jaz mislim, da jih nima. Kakor je govoril in delal megleno in negotovo, bilo je skoro nemogoče, da bi si pridobil navdušenih prijateljev, ki bi jasno vedeli, kaj hočejo.

Vrančič. Toliko več pa ima prikritih, ki so se vrgli v svojem vedenju popolnoma po njem. Slinijo se in zabavljajo obenem, da jim človek ne more pogledati v dušo.

Frolè. Recimo, prijatelj, Gruden . . . Kdo bi si bil mislil o njem!

Mlakar. Gruden? On je vendar tvoj najboljši sotrudnik.

Frolè. Sodil sem ga po članku, ki mi ga je izročil včeraj. Pisal je o političnih značajih . . . da na priliko ni vseeno, kako se vede v svojem zasebnem življenju človek, ki ga je izvolil narod svojim vodnikom in mu izročil svoje zaupanje . . . skratka, jako idealno in bedasto, — in vrh tega se je videlo precej jasno, kam je meril.

Mlakar. Hinavci! In on je imel svoje dni najumazanejši jezik; kadar je pil do pozne noči, — moje vino in v moji družbi.

Jereb. Hm . . . govori se tudi o Strnenu, da, da; pa to so morda bajke.

Vrančič. O Strnenu nisem čul ničesar.

Mlakar. Prazno! Bil je ravnokar pri meni in jaz ga poznam.

Frolè. Stanje je tako, da se moremo zanašati na malokoga.

Mlakar. Zato nam je napravil Delak s svojim shodom pravo uslugo. Razkrinkajmo ga brezobzirno; osvetliti je treba natanko vsak njegov tihotapski korak. Z ironijo ga je treba uničiti; — kdor se osmeši, ne more biti več patetičen; in Delak je brez patosa, kakor

jezdec brez konja. Ne mu ugovarjati; to bi mu bilo samo prijetno; ne se prepirati z njim. On bo govoril idealno; govorite idealno tudi vi in polijte ga mimogredé s sarkazmom. Pravil bo o neznosnih razmerah v našem mestu, — storite to tudi vi in glejte, da bote slikali še veliko bolj črno, kakor on sam; ako mogoče, — in mogoče je vse, — obrnite stvar tako, da zvalite krivdo nanj in na ljudi njegovega kalibra, na hujskače in hinavce . . . Ali njegove skrite pristaše pustite v miru, bodite z njimi prijazni in stavite jih visoko nad Delaka; ponižajte in osmešite ga pred njimi, da jih bo sram vodnika in učitelja . . . Naposled pa si izposodite od njega sentimentalnost in tožite ljudem, — kakšni umazani oblaki podle zavisti in gospodstvaželjnosti so se pripodili nad naše mirno mesto, — in tako dalje.

Frolè. Torej boj do skrajnosti.

Mlakar. Hočejo ga, — in ti imaš veliko nalogo. V istem smislu naroči krepkih, bombastičnih člankov za svoj list in glej, da pridejo v mnoge roke . . . V podlistku smeši in karikiraj, — to je pikantno in ugaja ljudem . . . Medtem pa delajte med svojimi znanci, posebno med onimi, ki so bili povabljeni na shod. Časa imamo samo še dva dni.

10. prizor.

Prejšnji. Vernik, — pri vhodu.

Vernik. Gospod Gruden se je oprostil.

Mlakar. To je zdaj razumljivo.

Vernik. Pač pa sem naletel v kavarni na Proseno, ki mi je izročil pismo za Vas.

Mlakar. Kaj hoče?

Vernik. (Tišje.) Pravil je tudi meni samemu o gospodični Zarnikovi.

Mlakar. Kaj Vam je pravil?

Vernik. Da se varujete Strnena.

Mlakar. Dajte mi pismo . . . Dovolite, da vas ostavim za dve minuti. Pomenite se o naših zadevah in potem mi povejte rezultat. (Odideta v pisarno.)

11. prizor.

Jereb. Vrančič. Frolè.

Frolè. (Po kratkem molku.) Torej?

Jereb. Jako gospodovalen . . . hm, jako energičen, da, da . . .

Vrančič. Odkrito in jasno, — meni preseda že veliko stvari. Časih se zdim samemu sebi, kakor bi služil za hlapca pri njem. On je vsekakor velik talent in ko bi hotel, koristil bi veliko. Ali čudno je, zakaj bi se ravno njemu tako brezpogojno klanjali. Kaj je storil tako slavnega, kako je zaslužil to klečeplastvo, ki ga uživa od vseh strani?

Frolè. Pridobil si je zaupanje narodovo, — kedaj, zakaj in kako, to je njegova stvar. Sicer jaz za svojo osebo nisem bogve kako navdušen zanj: on je trd gospod in ne trpi v listu nobene samostojne besede. To me je razjarilo velikrat, ali sklonil sem hrbet.

Vrančič. Sanja se mi, da to gospodstvo ne bo trajalo več dolgo.

Jereb. Znamenja kažejo . . . hm, težki oblaki. In on ni več tisti, kakor je bil časih . . . da, da.

Vrančič. On ni več tisti. Zarad njegove malomarnosti smo čakali toliko časa brez dela in gledali, kako so rojili krog nas Delakovi ljudje. Njemu se je ljubilo tako in zdaj zopet se mu ljubi, da prehitimo, kar smo zamudili in zastavimo glave zanj.

Jereb. In recimo, da propade . . . hm, mogoče je, — potem smo na suhem ali kako podobno . . . hm; da, da.

Frolè. On se smatra mogočnim in nedotakljivim, kakor je bil doslej . . . „Priznavajte, ne ugovarjajte, smesite!“ — To bo šlo težko! Ali naj priznavamo, kaj je počel in govoril pri zadnjih volitvah, — in kaj ni govoril, kadar bi bil moral kaj storiti v korist mesta in naroda? Ali naj molčimo in pritrjujemo, če se bodo drgnili ob njegovo osebo in prijetno domače življenje? Bojim se, da se ne osmeši sam, — in kako bo takrat?

Jereb. Hm, da, da: kako bo takrat?

Vrančič. Če se zgrudi on, potegne nas seboj in tu nam ostane samo dvoje: — ali se približamo Delaku —

Frolè. Ali pa?

Vrančič. Jasno: — ali pa žrtvujemo njega in Delaka in se vzdržimo sami na starem programu.

Jereb. Stari program je sam doktor Mlakar, — in brez njega ostane prazen in smešen, vsaj za nekaj let . . . da, da.

Frolè. Jaz mislim, da je treba vstrajati poleg njega do volitev, — a do shoda gotovo. Mlakar je odličen govornik, kar pa Delak ni in nihče njegovih ne; zato je še mogoče, da se izreže.

12. prizor.

Prejšnji. Strnen, — pri vhodu.

Strnen. Ah glej, — sami prijatelji . . . Kaj mislite, kaj pravite k temu?

Vrančič. Zopet novice?

Jereb. Nemirni časi . . . hm, jako nemirni, da, da.

Strnen. Gotovo ste slišali sami. V tem kratkem času se doktor vendar ni spreobrnil. On obupuje, roke so mu omahnile, pokoja si želi, — na veliko radost Delakovo.

Vrančič. — Ki je bil tako bedast, da ga je zopet siloma potisnil v boj.

Strnen. Kako?

Frolè. On hoče boj, — skrajn, brezobziren. Da ste ga slišali ravnokar!

Strnen. Torej zopet nov obraz. Jaz ga ne poznam več. Izpreminja se vsako minuto; zdaj govori sanjarsko, sentimentalno, kakor šestnajstletna punica, in hipoma bije zopet krog sebe, kakor bi se bil vzbudil iz spanja. Danes se mu gnusi politika in veseljaško postopanje, želi si tihe, romantične samote med gorami in gozdovi, — jutri pa se vrže s potrojeno silo v hrup in šum, da živi in užije, kar je zamudil.

Vrančič. Kaj ga je napravilo tacega? Šepetajo si o novi ljubezni.

Frolè. Gruden mi je pravil nekaj o Zarnikovi Pavli; peli so ji menda celó podoknico na njegov račun.

Vrančič. Pavli? — S to imaš tudi ti nekaj opravka, Strnen, kakor se čuje; — to se pravi, gotovega ne vem ničesar.

Strnen. Kaj ti pride na misel . . . A Mlakarja je popolnoma uničila. Postal je zarad nje mlečnozob študent. Če pojde tako dalje, doživimo v kratkem času propad njegove slave. Volitve so blizu, pod nogami se mu maje in on leta za dekleti.

Jereb. Slabo, hm . . . treba je stvar premisliti.

13. prizor.

Prejšnji. Mlakar, — iz pisarne.

Mlakar. Ti si že tukaj, Strnen? To je dobro . . . Misli si, jaz sem slišal že toliko zanimivega v tem kratkem času.

Strnen. Prijatelji so mi povedali, da si se premislil.

Mlakar. Povedali so ti? Jako interesantno . . . A daj ti, Strnen, da te od blizu pogledam; prav v obraz, v oči . . .

Strnen. Ti se mi vidiš zelo vznemirjen, prijatelj.

Mlakar. Ah, kako prijazno . . . kako se zanimaš zame . . . Povej mi, Strnen, ali znaš ti lagati?

Strnen. Kakšno vprašanje!

Mlakar. Čudno, kaj ne da . . . Ali rad bi te prašal še kaj družega, veliko družega . . . in še bolj interesantnega.

Vrančič. Vidva imata zasebne stvari; kakor se dozdeva, zato je pač umestno, da vaju ne motimo.

Mlakar. Ah, dragi moji, prosim vas, oprostite . . . midva končava kmalu . . . A naposled pa naša stvar

tudi ni tako nujna; pomenimo se lahko še jutri ali pojutrišnjem, — ali pozneje; časa je veliko!

Frolè. In pri tem ostane, kar si bil prej odločil?

Mlakar. Kako? Jaz sem bil prej odločil? No, ako sem bil odločil, torej naj ostane, — ali pa naj ne ostane; naposled je to pač vseeno.

Jereb. Torej . . . hm . . . tako . . . da, da!

Vrančič. Kako tedaj stojimo? Kaj je storiti? Treba bi se bilo posvetovati natančneje in določiti jasno, kako se je ravnati.

Mlakar. Da . . . mi se bomo posvetovali in določili . . . kedar hočete, kar hočete.

Frolè. Dovolite tedaj, da odhajamo . . . Klanjam se . . . Na zdravje, Strnen!

Mlakar. Hvala, prijatelji, da ste bili tako prijazni . . . jako me je veselilo . . . (Jereb, Vrančič, Frolè, — odidejo.)

14. prizor.

Mlakar. Strnen.

Mlakar. Ti vidiš, Strnen, jaz sem popolnoma miren, kakor bi se ne bilo nič zgodilo; jaz ne jokam, ne razsajam, — ali ni to čudno?

Strnen. Kaj se ti je pripetilo? Ti si strašen.

Mlakar. Ne, ne odmikaj se; čemu se me bojiš? . . . Ti prashaš, kaj se mi je pripetilo? . . . Jaz sem odkril pred teboj svoje srce, poznal si vsak njegov najskrivnejši kot; zate nisem imel tajnosti, ker se mi je zdelo, da si moj prijatelj . . . Ti pa si se na tihem smejal, kadar sem ti tožil, kakor otrok; rogal si se mi, kadar sem ti pokazal svojo dušo . . . Povej mi, kaj si mislil

na skrivnem, ko sem ti govoril o Pavli in o svoji ljubezni?

Strnen, (malovažno). Ah, to te je tako vzburilo? Na uho so ti prišle govorice, da — na kratko, da ljubujem s Pavlo. Tudi jaz sem naletel danes že na podobno neumnost, — ravnokar tu pri tebi. Pravil jo je Frolè — ali Vrančič; ne spominjam se.

Mlakar. In ti tajiš? Varati me hočeš še dalje, ker vidiš, kako sem postal lahkoveren, zaupen kakor otrok, — da nimam več svoje volje, da te ne vidim, četudi se mi rogaš v obraz. Zasmehuješ me lahko svobodno; verjamem ti, kar hočeš, kolikor hočeš, — samo laskaj se moji ljubezni, božaj in tolaži moje trpljenje. Reci mi, da je ne poznaš, da se ne brigaš zanjo, — in jaz ti verjamem; verjamem ti, če mi rečeš, da ne ljubi ona nikogar, kakor mene samega; — da pričajo o ljubezni njeni boječi pogledi, da mi odteguje roko iz ljubezni, — da je sama ljubezen uzrok njenemu odmikanju in molčanju, kadar stojim pred njo. Povej mi kakršno hočeš krasno laž in jaz ti jo verjamem . . . Ah glej, prijatelj, ti me vidiš uničenega, nesvestnega od ljubezni, zato bi bilo brezsrčno od tebe, da bi me varal . . . Povej mi resnico in, — gotovo, jaz ti ne porečem žale besede; dam ti roko, svojemu prijatelju, samo povej mi resnico, ne varaj me . . .

Strnen. Govori jasno in trezno, da ti morem odgovarjati.

Mlakar. Ti se čудиš moji razburjenosti, — ali prišlo je tako nenadno, da mi je postalo megleno pred očmi . . . Povedali so mi, da jo ljubiš in da ti ona vrača ljubezen;

da si si jo osvojil popolnoma; da so te videli z njo v drevoredu; stiskala sta se za roko in šepetala . . .

Strnen. In tako si prepričan, da sem te izdajal, svojega prijatelja?

Mlakar. Ali je resnica?

Strnen. Dovolj, da se poslovim.

Mlakar. Zakaj ne odgovoriš?

Strnen. Ne žali me z vprašanji; jaz ti ne odgo-varjam nanja. Nečastna so zate, ne zame.

Mlakar, (po kratkem molku.) Ne hodi, oprosti mi! . . . Ti ne moreš vedeti, kako sem trpel v teh kratkih minutah . . . Ali zaslužil sem to trpljenje . . . Glej, ni še dolgo, kar sem ti pravil, da se iztrgam življenju, da se odločim popolnoma od svoje podle preteklosti, — a trenotek potem sem se zgrudil v prepad nazaj, v roke oholosti in častihlepju, — zatajil svoje srce in svojo ljubezen . . . A jaz ne maram več omahovanja . . . Kakor nikdar prej, ovladalo mi je dušo hrepenenje po tihi, nedolžni sreči, po solnčni romantiki. Odsloviti hočem vse svoje nizke želje, vse kar mi je doslej uklepalo duha, da se ni mogel povzdigniti visoko nad zemljo. Svo-bodno in mirno stopim potem pred njene oči, pred njen zaupni, otroški obraz, — in njeni pogledi se me ne bodo več plaho ogibali, njena roka se ne bo strahom umikala moji . . . Ali prijatelj, ti si brezčuten; ti ne vidiš čudovitega ognja, ki se razliva po mojih prsih, — in ne razumeš me . . .

Strnen. Jaz čutim s teboj globoko in odkrito, — ali čemu bi ti prigovarjal polblaznemu? Ti pač nisi premislil trezno, kaj hočeš storiti; — in kako bodo sodili ljudje? Da si se umaknil od utrujenosti in iz strahu pred

nasprotniki; tvoji sentimentalnosti se bodo smejali, a malo jih bo, da bi ji sploh verjeli.

Mlakar. Čemu govoriš tako pusto? Zakaj se ne veseliš z menoj?

15. prizor.

Prejšnja. Olga, — pri vходу.

Olga. To je lepo od tebe, da si me pričakoval; mislila sem skoro, da mi uideš, kar bi ne bilo prav nič čudnega, kakršen si postal. Obljubiš mi, da me povedeš na zabavo, — in v zadnjem hipu mi odrečeš, brez vsakega pametnega razloga, — ker se ti enostavno ne ljubi . . . Strašen človek! A zdaj se naglo pripravi, da ne prideva prepozno; uvertura je gotovo že pričela.

Strnen. Oprosti, prijatelj; v najinem preživahnem razgovoru sem ti pozabil povedati, da gospodična Olga nikakor ni hotela sprejeti tvoje odpovedi. In kakor se meni zdi, ima čisto prav; pojdi v opero, da se razvedriš.

Mlakar. Ne morem in torej ne pojdem . . . Jako žal mi je, ali jaz se zabavam najrajši sam. Oprosti mi, Olga.

Olga. Zelo si hudomušen. Da bi govoril resno, tega si ne morem misliti.

Mlakar. Hudo mi je, če te žalim; ali jaz ne pojdem ne danes, ne jutri, nikdar ne. Zabavaj se sama, dam ti vso svobodo; hodi v opero, v koncerte, v vesele družbe. Mene bo veselilo, če me boš lahko pogrešala.

Olga. In tako mirno govoriš, ko mi daješ slovo, ko me pehaš od sebe? Ne zdi se ti vredno, da bi mi

povedal, kaj sem ti storila, kedaj sem te razžalila . . . Ali saj tega ne zahtevam od tebe, — ne opravičuj se, ne išči izgovorov in izmišljenih uzrokov . . . O, jaz sem videla to že davno; nisem hodila za teboj, nisem te nadlegávala z vprašanji, niti nisem poizvedávala pri tvojih prijateljih, — a vendar sem čutila iz tvojih najprijaznejših besed, da sem ti zoprna, da se me hočeš iznebiti. Čemu mi nisi povedal tega prej in naravnost? Zakaj nisi priznal, da si se me naveličal, da ljubiš drugo, ki te zna lepše zabavati, kakor jaz.

Strnen. Stvar je postala zelo delikatna, zato dovoli, da te ne motim. —

Mlakar. Ostani, Strnen; z gospodično končava takoj . . . Kaj je treba teh obširnih besed, čemu se razgrevaš? Ako jo zahtevaš, — ne vem, zakaj bi ti zakrival resnico; — jaz ti ponujam roko v slovo, ne bodi užaljena.

Olga. Ah ne, ne misli, da bom jokala pred teboj, da te bom prosila ene same prijazne besede v slovo. Ali prosim te, povej mi, — kako te je očarala? Kako je govorila s teboj, kako se je smehljala, kako ti je gledala v obraz, da te je mogla tako osvojiti? Razloži mi to skrivnost. Pavla ni lepa in vendar mi je ugrabila tvojo ljubezen.

Mlakar. Ne izgovarjaj njenega imena.

Olga. Ah, bojiš se, da bi je ne onečastila? Kako moralno! . . . In šele zdaj si se spomnil na svojo čast? .. Ali sem se kazala kdaj drugačno, kakor sem bila v resnici? Ali nisi vedel sam, kje si me pobral in kakšno? Nikdar ti nisem skrivala svojega življenja; povedala sem

ti sama, kakšno telo objemlješ, kakšna ustna poljubljaš... Čemu si me vodil seboj? Zakaj me nisi pustil v Trstu?... Naročil si mi lepe sobe, napravljaj mi elegantne obleke, kazal me ljudem, — ali sem te vsega tega prosila?... Ti sam si se sklonil tako nizko k meni in zdaj nimaš pravice, da bi me zaničeval.

Mlakar. Ne očitaj mi, ne muči me... Povej mi, kaj zahtevaš od mene? Govori, — ali želiš denarja? Zahtevaj kar hočeš, samo ostavi me, ne muči me dalje.

Olga. Ah ne, ubožček moj, jaz nisem neusmiljena; zabavaj se s Pavlo svobodno; — gotovo, jaz ti ne bom kalila pokoja; svoj denar shrani zase in — zanj; vzdržim se brez truda, kakor bi se bila tudi doslej lahko brez tebe... In ne misli, da se žalostim; ni moja navada; tacih trenutkov sem videla že veliko do danes... A tudi nimam obilo uzroka; kakor se vidi, nisi več vesel in kratkočasen, — in veselje je moj element... Z bogom!.. Sploh pa se morda še kdaj vidimo.

Mlakar. Oprosti mi, Olga, nisem te hotel raniti.

Olga. Brez skrbi, tega tudi storil nisi... Z bogom, gospod Strnen.

Strnen. Klanjam se, gospodična Olga! (Olga odide.)

16. prizor.

Mlakar. Strnen.

Strnen. Pokazal si ji vrata precej surovo... In ona je imela čisto prav s svojimi očitaji.

Mlakar. Čestitaj mi in ne grajaj me. Zdi se mi, kakor bi se bil osvobodil gnusne verige, ki me je ve-

zala na preteklost . . . Kako se čutim lahkega in svobodnega, kako se izliva novo, lepše življenje v moja prsa . . . A treba je še veliko, predno ga morem uživati s popolnim razkošjem . . . Najprvo in glavno: — povej mojim in svojim prijateljem, da sem sit politike in spletkarstva, da odlagam svoje mandate, — in nadaljne korake naj store, kakor se jim najboljše zdi. Ko bi me kdo napadal, naj me branijo ali ne, — popolnoma svobodno.

Strnen. To je tvoja resna volja?

Mlakar. Kakor vidiš . . . In zdaj v opero; dejal si, da sem potreben razvedrila . . . Ali hočeš z menoj? Zdi se mi, da pride tudi Pavla.

Zastor pade.

Drugo dejanje.

Salon pri profesorju Maku; na desni obednica, na levi profesorjeva soba, v ozadju vhod; na desno — zadaj — vrata v Pavlino sobo.

1. prizor.

Makovka. Pavla. Mak (med vrati svoje sobe).

Mak. (— Neroden, star človek z razoranim, naivnim obrazom). Ali še ni bilo Strnena?

Makovka. Vsak čas mora priti, kakor je obljubil.

Mak. Kadar pride, povej mu, da ga težko pričakujemo... Ah, to so novice — — (Vrne se v sobo.)

Makovka. Samo pomisli, kaj bi bila ti brez mene; delavka v tovarni morda, ali še kaj slabšega. Toda jaz sem se te usmilila, ker sem bila predobrega srca... Zakaj te ni vzel kakšen drug sorodnik, — saj jih je bilo veliko! Pa niso bili tako neumni, kakor jaz... Takrat seveda nisem mogla misliti, kako mi boš plačevala mojo dobrotljivost.

Pavla. (— Drobna postavica; bled, stisnen obraz; velike oči, nemirne in sanjarske). Jaz Vam nisem storila nič hudega, prav nič, da mi očitata nehvaležnost.

Makovka. Sramoto mi delaš, da gledajo ljudje za menoj... Čemu so ti napravljali podoknico Mlakarjevi

pisarji? Brez vsacega uzroka? Po mestu govore, da si njegova ljubica. In brez razloga? — Kaj tacega si ne izmislijo na lepem.

Pavla. To ni res . . . ni res.

Makovka. Od tebe se nadejam lahko vsega . . . Čemu posedaš potuhnjeno po kotih in molčiš in gledaš v tla, kakor bi imela zakrivati kakšno hudodelstvo? Druge so vesele in zdrave, ti pa hodiš okoli kakor duh, da se te človek boji . . . In pred svetom se pomiluješ in povešaš glavico, kakor bi ti bilo bogve koliko hudega, — da si mislijo . . . : „Revica, uboga revica! Kako je sočutja vredna! . . .“ In ti veš dobro, da me s tem sramotiš in v stran potiskaš . . .

Pavla. Ali zakaj me mučite? Zaklenite me v sobo, ne pokažite me nikomur, jaz Vam bom hvaležna. Pustite me sólo, če Vas žalim pred drugimi . . . Nikdar Vas ne prosim, da me vzemite seboj v družbo, — zakaj mi očitata, da se vsiljujem.

Makovka. Ti čutiš, zakaj se delaš nesrečno in zapuščeno. Za tvoj obraz bi se pač nihče ne zmenil, — in ker se ti zdi, da nisi dovolj lepa, hočeš biti interesantna; — oh, jaz te poznam, jaz razumem vsako tvojo besedico. Pa ne misli, da se ti kaj posreči; s samo interesantnostjo ne uloviš nikogar . . . Čemu se jokaš? Jaz ne bom gledala tvojih rdečih očij, — spravi robec!

2. prizor.

Prejšnji. Vrančičevka in Ivanka, njena hči.

Makovka. To je lepo, gospa Vrančičeva, da se nas vendar enkrat spomnite. Koliko sem že mislila, zakaj

nas tako redkokdaj počastite . . . In hčerka, — moj bog, kako je krasna; kakor roža; — lahko ste ponosni, milostiva.

Vrančičevka. Ah, same skrbi, — saj veste, kako je z otroci . . . In gospodična Pavla, Vaše zdravje napreduje, kakor se vidi; danes so ličca še dovolj rdeča. Jaz sem zmerom rekla, da ta bolezen sčasoma mine; le potrpite, gospa Makova, kakšna krasotica bo še iz nje . . .

Makovka. Tako malo imam upanja; bleda je kakor rjuha in nobena stvar je ne veseli. Samo časih se za trenotek malo popravi, da človek že pričakuje najboljšega, — ali takoj spet vse izgine.

Vrančičevka. Žalostno, res žalostno; lahko si mislim, koliko je to trpljenja. Ali nikar ne obupajte. Jaz sem poznala nekega dekleta, — moj bog, da bi jo videli: — sam okostnik, rečem Vam; koža je na obrazu kar tako visela od nje — in oči vdrte, kakor pri mrliču . . . Pa jo pogledajte danes: rdeča je kakor kri in polna in okrogla; omožila se je in ima že dvoje otrok.

Makovka. Ali to se ne pripeti velikokrat, take čudovite spremembe, — in jaz se bojim za Pavlo. Da bi imela vsaj kaj razvedrila, — toda nič se ji ne ljubi.

Ivanka. (Pavli). Ti si gotovo že dovršila svoj prt; jaz pa ne pridem s svojim nikamor; od začetka sem tako delala; ves dan sem vezla; komaj sem imela časa, da bi kavo spila. Zdaj pa leži tam v kotu, ves zamazan. Kadar ga vzamem v roko, mine me vse veselje; samo da bi naredila do polovice, potem bi že šlo.

Pavla. Ivanka, stori mi veliko uslugo; ali hočeš?

Ivanka. Kar zahtevaš.

Pavla. Ti si veliko bolj razumna kakor jaz in dobiš lažje kakšen pameten uzrok . . .

Ivanka. O —!

Pavla. Jaz bi šla nocoj rada ven, nekako ob šestih, ali še prej. Izmisli si ti kakšno pretvezo, da me vzameš seboj, kadar odideš; — toda prej ali pa pozneje, kakor tvoja mama.

Ivanka. Ah, ti imaš sestanek?

Pavla. Povem ti med potjo.

Vrančičevka. — Verbičevka mi je pravila, in ona je čula o tem pri Bernotovih. Najbrže je vse skupaj sama čista izmišljotina; ljudje so hudobni in gledajo, kako bi iznašli o človeku kaj nespodobnega. Meni je celo žal, verjemite mi, gospa Makova, da sem Vam opomnila o tej stvari.

Makovka. Oh, — oh, — in jaz nisem niti slutila. Moje oči . . . moj bog, — moje oči . . . kje sem jih imela? Gotovo je resnica vmes, drugače bi ne govorili . . . Pavla, ali si že pokazala gospodični Ivanki svoj prt? Dovršila ga je že skoro, samo še dva, tri dni . . .

Vrančičevka. Kako je pridna! — Tu imaš zgled, Ivanka. Mislite si, niti do polovice še ni prišla s svojim.

Pavla. Pa jaz sem veliko prej pričela, in tudi je delo slabše . . . Pojdi, Ivanka. (Pavla in Ivanka odideta; v Pavlino sobo.)

3. prizor.

Makovka. Vrančičevka.

Makovka. Prosim Vas, gospa Vrančičeva, povejte mi vse, do pičice . . . Ah, ali vidite, kako sem vznemirjena? Da mora imeti človek vrh vsega še take skrbi . . .

Zadnjič z Mlakarjem, — saj ste gotovo sami slišali, kakšni škandali so bili to, — in zdaj zopet —! Ah, samo sramoto imam s tem dekletom.

Vrančičevka. Vse je najbrže navadna govorica, brez vsakega smisla; nikaar se ne vzburljate tako silno. In tudi, če bi bila resnična ta govorica, kaj je potem hudega? Vsako dekle ima kakšno znanje in ni treba, da bi bilo kaj pregrešnega vmes. Pavla je pametna in poštena in Strnen ne verjamem, da bi nameraval kaj slabega. On bi bil celo dobra partija . . . in če resno misli . . .

Makovka. Ali on ne misli resno! — Kaj ne poznate Pavle, kaj je ne vidite, kakšna je, — da lahko zaspi vsak čas in ne vstane več. Kdo jo bo jemal? Nihče ni tako neumen, da bi se hotel združiti z bolešno stvarjo, ki morda nima niti par mesecev več pred seboj. Če bi imela kaj premoženja, potem bi bilo že na kakšen način razumljivo . . . ali tako! In posebno še ta Strnen. On je preveč praktičen, da bi se lahkomišelnost navezal na jetičnega dekleta, ki nima toliko, da bi si kupila poročno krilo . . . Pa da ona sama tega ne ve.

Vrančičevka. Nedolžna je še, — in kadar jo vidim, kako strmi predse, zdi se mi, kakor da živi v sanjah, tam kje daleč v kakšnem drugem svetu. Potem seveda ne razume življenja in ne pozna ljudi.

Makovka. Tako malo, kakor bi bila prišla šele danes mednje . . . Jaz sploh ne vem, kaj bi si mislila o tem otroku. Roke drži v naročju in sanja . . . sanja. Ko bi je ne zbudila, sedela bi ves dan tako in morda vso noč. Vsak trenotek se zamisli in potem ne vidi nikogar

več in niti ne sliši, kadar jo pokličem . . . Bogve, ali je to prišlo iz romanov; — pa njena mati je bila tudi taka.

Vrančičevka. Imeti bi morala kakšno primerno družbo.

Makovka. Ne mara nikogar; izpregovori par besed in se skrije. Meni se zdi, da je tudi v njeni bolezni veliko uzroka. Nervozna postane, če vidi, da se kdo zanima zanjo, da jo sočutno gleda ali o nji govori . . . Vi ne veste, kako mi je sitno to njeno vedenje. Ljudje bi si lahko mislili, da je njena vzgoja tako slaba, da se nisem brigala zanjo in pustila, naj raste, kakor je božja volja . . . Res je, da se ni učila kaj posebnega, — kaj bi ji koristilo? Saj tako ne bo dolgo. Ali da bi bila tako divja in sama zase, tega nisem nikdar hotela.

Vrančičevka. Pazite nanjo. Kakršna je, napravi lahko kakšno neumnost, — in odkritosrčno Vam povem: — to ravno me je spravilo k Vam. Take stvari izvedo najpozneje tisti, ki se najbolj zanimajo zanje . . . A zdaj bo tako vse pri kraju; Strnen odide menda še nocoj v Trst; odpreti misli tam svojo samostojno pisarno.

Makovka. Pride se še poslovit; posebno tu notri ga pričakujejo nestrpno. Kolikor mi je slučajno prišlo na ušesa, razpravljajo imenitne politične novice. Kaj je tako posebnega, mi ni znano; ne brigam se veliko za take stvari . . . Vaš gospod soprog je tudi med njimi.

Vrančičevka. Ah, on je ves mrtev na to politiko. Precej ko vstane, in pri obedu, in zvečer, — sama politika, nič drugega kot politika. Odkar se je spustil vanjo, ne zanima ga nobena druga stvar več . . . Prej je zmerom

tičal pri Mlakarju, zdaj pa je nekoliko ponehal in se jezi nanj. Včeraj je bil doktor Delak pri njem in govorila sta dolgo časa.

Makovka. Meni nič ne ugajajo ti sestanki. Moj mož se da vladati od vsakogar in ne misli nič na svoj prid. On je profesor in bogve, kaj si lahko nakoplje, če se bo vtikal preveč v te spletke in razprtije.

Vrančičevka. Ne bojte se; zmerom je dobro, da se človek malo pokaže v javnosti; tako dobi poseben ugled in pride lahko še daleč, če je spreten in pameten... Ali vidite Delakovko, kako ponosno hodi, odkar govore po mestu o njenem možu? Danes sem jo srečala. Čeprav še ni bilo posebno hladno, nosila je že zimski plašč, — prekrasen, rečem Vam... Samo nji se ni podal; preveč je široka, zato so se gube na ledjih tako smešno zibale; in tudi visok ovratnik ni zanjo... Tu se spominjam, gospa Makova... Ali ste že dobili najnovejšo številko „Bazarja“? Hotela sem jo pogledati pri Verbičevki, pa jo je sposodila.

Makovka. Božanstveno! Vi bote gledali! Dobro, da ste omenili... Svetovati mi bote morali, kaj naj izberem... Dva plašča, — dražestna, občudovanja vredna, — ne morem se odločiti za nobenega... Izvolite z mano, da Vam pokažem; pustila sem list v obednici.

4. prizor.

Prejšnji. Pavla, Ivanka.

Ivanka. Prekrasno, mama! Kakšen prt! Mene je svojega tako sram. Še parkrat ga vzame v roko, pa bo dovršen... Kako bo Verbičeva gledala!... Zmenili

sva se namreč s Pavlo, — ah, mama, prosim, nikar ne branite! Vi bote gotovo dovolili, gospa Makova, saj ste tako dobri; — pokazat ga neseva Milki. Že včeraj je rekla, da bi ga rada videla, — saj ste slišali, mama, — in jaz sem prepričana, da tudi Milka prične delati, samo da bo videla, kakšna krasota je to.

Pavla. Jaz bi šla zelo rada, mama; tako dolgo nisem bila tam; Milka je morda že razžaljena.

Ivanka. Ah, ti prosiš tako hladno . . . Ali saj ni treba več; zdaj je že dovoljeno, — pripravi se.

Makovka. Tako hitro vendar ne bota odleteli; počakajta kave; Milka vama nikamor ne uide.

Vrančičevka. Ti si kakor iskra, Ivanka, da se te človek prestraši. Izmisli si kakšno stvar in plane z obrazom vanjo.

Makovka. Po kavi lahko odideš, Pavla, če ne more biti drugače.

Ivanka. Bravo! — Ali slišiš?

Makovka. In zdaj poglej v kuhinjo . . . Ali ne, — poskrbela bom sama . . . Gospa Vrančičeva, če izvolite, v obednici Vam pokažem „Bazar“.

(Makovka in Vrančičevka v obednico).

5. prizor.

Pavla, Ivanka.

Pavla. Ah, svobodna, svobodna, svobodna! . . . Ali si me videla že kdaj tako veselo, Ivanka? Kako razkošno mi je pri srcu, kako je vse tako solnčno krog mene. Zdi se mi, kakor bi se mi bil odprl svet šele danes. Šele danes čutim življenje v svojih udih. Samo hitro

odtod, odtod. Tu je tako mrtvaško, — časih se mi je videlo, kakor bi hodili krog mene sami mrzli okostniki z votlimi očmi in režečimi ustmi . . . bilo me je strah in ubežati nisem mogla. A zdaj je posijalo solnce . . . na moj obraz . . . globoko v kri, do srca . . . Bojim se, da me sreča ne onesvesti.

Ivanka. Ti bledeš, Pavla; kako te morem razumeti? Kam hočeš? Kaj se ti je zgodilo tukaj? Jaz se bojim zate; vidiš se mi bolna in vznurjena.

Pavla. Da bi ti čutila to gorkoto, ki se mi razliva po prsih. Samo pomisli: toliko časa v mrzli, mokri sobi, med temnimi stenami, — in zdaj hipoma sredi jasnega, pomladnega dne . . . Povej mi, ali tebi ni bilo nikdar težko v tem svetu, med temi ljudmi; ali se nisi nikdar čutila osamljene in nesrečne in si želela kam drugam, . . . daleč, daleč, da bi ne gledala več znanih, zoprnih obrazov? Ali se ti ni zdelo, kakor bi bila zakopana globoko v prepadu, opolzlem in gnusnem, — nad teboj pa solnce in svetlo nebo?

Ivanka. Kadar sem brala v romanih o kakšnem samotnem gradu in parku z visokimi kostanji in tam na klopi ona dva, roko v roki . . . takrat mi je postalo čudno, — a ne tako, kakor ti praviš. To je tako romantično in neznano . . . kakor bi govorila v vročici. Zakaj toliko misliš?

Pavla. To pride samo . . . s tako silo, da se ne morem braniti, kakor bi mi roke omahnile . . . Oh, že davno, ko sem bila še bolan otrok, ko so hodili krog mene s tistim sitnim, čemernim sočutjem, — želela sem kaj družega, lepšega, kar mi je bilo tako znano, a vendar

še nisem videla nikdar, — razumela nisem, kaj je bilo, a vendar se mi je zdelo, kakor bi bila živela že nekdam drugo, takó gorko življenje. In niti danes ne morem razumeti, — a jaz čutim, kako se mi bliža z ljubimi rokami.

Ivanka. Kaj hočeš storiti?

Pavla. Ti še zdaj ne veš tega?

Ivanka. Pripovedovala si mi vse mogoče stvari, — a kaj pomeni tvoja razburjenost, mi je čisto neznano. Kam hrepeniš odtod?

Pavla. Samo še par trenutkov . . . Posloviti se nimam od nikogar, — in potem stran, stran . . . Zdaj pride vsak hip, da me reši; — on je edini, ki je videl moje sanje in pričakovanje; samo on je čutil, kaj je gorelo v mojem srcu, — zakaj on me ljubi.

Ivanka. Doktor Strnen? In ti ga ljubiš?

Pavla. Jaz ga ljubim in pojdem z njim, — še nocoj, še ta trenotek. On me osvobodi teh ljudi, tega življenja, tega zaduhlega zraka. Zato ga ljubim in pojdem z njim.

Ivanka. A kaj so ti storili tukaj? Kdo te je tako žalil, da moraš od doma?

Pavla. Kdo me je žalil? . . . Vsaka črta na obrazu moje tete in vseh družih, ki so hodili k nam ali ki sem jih slučajno srečavala; vsak smehlaj, vsaka besedica, — vse mi je bilo zoprno, nenaravno in tako nizko. Studile so se mi stene v moji sobi, slike in stoli in preproge — vzduh, ki mi je padal na prsa težko in soparno . . . vse . . . vse . . . A zdaj se bo končalo.

Ivanka. In vse to misliš resno? . . . Ah moj bog, kam si se izgubila v svojih sanjah! In ti zaničuješ vse ljudi, ki so te imeli radi. Tvoja teta te ni marala, jaz

sem videla to velikokrat, — ali vsi drugi, ki so kedaj govorili o tebi, so bili polni sočutja.

Pavla. Jaz ga ne maram, tega sočutja. Kdo ima pravico misliti, da je boljši od mene? Kaj imam na sebi tako hudega, da naj bi stala pod drugimi?

Ivanka. A tega vendar nihče ni rekel . . . Ti si bila bolna, zapuščena, brez matere, zato so te pomilovali, — kdo se je nadejal zaradi tega sovraštva od tebe! Silno pretirano misliš, — to je prišlo samo iz tvojih večnih sanj, iz samote in romanov. Sama si pravila, da si presedela časih po cele noči pri oknu; to ni bilo dobro zate in za tvojo ljubezen; in naposled si se pogreznila v te blodne, polblazne sanjarije . . . Vzdrami se, ko je zadnji čas, da ne napraviš največje neumnosti.

Pavla. Pusti me! . . . Obljubila si mi pomoči, da pridem nocoj na cesto, — a ni treba; iztrgam se lahko tudi sama; kdo mi more braniti? Z bogom, Ivanka; ne vidiva se najbrže nikdar več.

Ivanka. A ne tako, Pavla, — oprosti mi. Zahtevaj, kar se ti ljubi, jaz sem ti na uslugo vsaki trenotek. Samo varuj samo sebe! — Jaz te spravim odtod in spremim, kakor boš hotela.

Pavla. A ti bi imela lahko potem kakšne sitnosti . . . Povej mami resnico: — da sem te ostavila sredi ceste in se nisem vrnila več.

6. prizor.

Prejšnji. Strnen, — pri vhodu.

Ivanka. Jaz ostanem v obednici, da te ne bodo motili po nepotrebnem. (Odide).

Strnen. Ali si pripravljena?

Pavla. Da . . . Po kavi odidem z Ivanko in na cesti me pustí sámo.

Strnen. Vlak se odpelje ob polu sedmih; torej samo še eno uro . . . Kako ti je pri srcu, Pavla? Ako obžaluješ, reci mi samo. Jaz nečem, da bi bil kriv ene same tvoje solze. Ali ti ne bo slovo težko?

Pavla. Slovo?

Strnen. Poglej te stene, te slike . . . to so tvoji stari znanci, vtisnjeni globoko v tvoje srce, četudi tega ne veš; — in danes jih vidiš zadnjikrat . . . In čuj, — ali slišiš iz obednice te glasove? Tvoja teta in tvoje prijateljice; poslušaj jih pazno, — odslej jih ne boš čula več . . . In dihaj v polna prsa ta zrak; — ali se ti ne zdi, da dihaš z njim stare spomine, od otroških let pa do danes? A vse to je nocoj poslednjikrat. Kako ti je pri srcu, Pavla?

Pavla. Zakaj me mučiš? Reci, da si se igral z menoj; da mi ne moreš dati sreče, ki si mi jo obljubaval. Ali čemu si mi pokazal blaženstvo tako blizu, da mi ga zdaj odteguješ? Slikal si mi tako lepo življenje in zdaj si ga zakril.

Strnen. Pavla, prišel bi lahko čas, na katerega danes ne misliš . . . Bojim se, da se me nisi oklenila iz ljubezni, — da ne hrepeniš po meni, temveč samo po drugem zraku, po drugih obrazih, po drugem svetu, ki morda ni tak, kakršnega gledaš v svoji nemirni duši. Sanjala si o sreči, mirni in sladki, opojeni s čisto solnčno svetlobo, — ali veš, da jo dobiš ob moji strani? Tukaj ti je bilo življenje zoprno in zaduhlo, da si umirala v njem, — in kolikor bolj se ti je studilo, tem lepše je

sijalo ono drugo v tvojem srcu . . . A zdaj upaš, da se uresniči? . . . In tudi, ko bi ga našla, — kdo ve, če ti ne bo v par dneh tvoja nova soba prav tako ozka in temna, novi zrak prav tako težak in gost, — novi obrazi podli, sebični, surovi, kakor so se ti zdeli vsi, ki si jih gledala doslej? . . . Če se to zgodi, Pavla, kako bo tedaj? Kod boš iskala svoje sanje, kam boš bežala od mene?

Pavla. Ti me strašiš zadnji hip; prej nisi nikdar tako govoril. Zakaj se ne spominjaš, kaj si mi obljubával, ko si me opajal z ljubeznijo in sladkimi besedami? Ti sam si sanjal kakor jaz, — a danes me ne ljubiš več in obupavaš.

Strnen. Razumi me, ljubica . . . Ker te ljubim, nečem, da bi me kdaj zaradi moje ljubezni sovražila. Če bi se imelo to kdaj zgoditi, pojdem rajši odtod brez tebe in uničim prostovoljno svojo srečo . . . Verjemi, da bole moje besede mene samega bolj, kakor tebe, — a hotel sem, da se odločiš svobodno.

Pavla. V najlepšem trenutku govoriš pusto in hladno; čemu je treba tega razumnega obotavljanja? Ko je prišel čas, ustrašil si se svoje ljubezni.

Strnen. Prav imaš; to je bilo nepotrebno . . . Tvoje srce je gorko in ljubeznipolno, kakor nekdam. Hvalen sem ti, Pavla, da se ne strašiš in mi zaupaš svojo srečo . . . Kakor te ljubim, obljubujem ti, da ti ne bo nikdar žal svojega zaupanja . . . Ustvaril ti bom s svojo ljubeznijo nov svet, poln pomladi in solnčne svetlobe, — kakršnega si gledala v svoji duši. Zakaj jaz te ljubim . . . ljubim!

7. prizor.

Prejšnja. Ivanka, — med vrati obednice.

Ivanka. Pavla! Kavo!

Pavla. (Strnenu.) In potem odideva... Kje naj te pričakujem?

Strnen. Poslovim se precej za tabo. Kadar ostaviš gospodično Vrančičevo, pojdi počasi dalje, nato se odpeljeva na kolodvor. Tvoje stvari so že tam... Ne zadržuj se predolgo.

Pavla. Takoj sem pripravljena... Tu te pričakujejo; a iztrgaj se kmalu, da ne zamudiva. (Odide v obednico).

8. prizor.

Strnen.

Strnen. Kdo more reči, da je to hudodelstvo? Meni bi bila ljubša mirna, domača ljubezen, brez vsake romantične primesi... Eden, dva, — morda tri mesece, in stvar bi se lepo na tihem razblinila in izgubila, — brez hrupa in škandalov... Ali ona hoče romantike, — čemu bi ji branil?

9. prizor.

Strnen. Mak iz sobe na levi. Za njim Frolè in Vrančič.

Mak. Ah, tukaj ste naposled... Torej kaj je, kako je? Mlakar je kapituliral? Tako znamenito novico skrivate, kakor bi bila samo za Vas... Po ovinkih šele smo izvedeli, da misli stopiti v penzijo... Ali kakšni uzroki so ga napotili, — to nam je temno in megleno. Razložite nam!

Vrančič. Obšla ga je menda neka posebna sentimentalnost. Otročji je postal.

Strnen. Da, meni je bilo že naravnost sitno, kadar sem govoril z njim; človek ne ve, ali bi se mu smejal, ali bi vzdihával z njim. Časih se mi je prav zdelo, da je morda obolel na duhu, — drugače bi si bilo težko razlagati njegovo početje.

Frolè. Ravno sinoči n. pr. nas je pozval k sebi v silni naglici, — in kakor se je potem vedel, to je bilo čudovito. Sprva je gorel za boj in odločnost, — potem je pa jecljal tako zmedeno in nerazumljivo, da sem vsaj jaz za svojo osebo odšel trdno prepričan o njegovi blaznosti... Kaj ti je prav za prav hotel, Strnen, ko se je spravil nate na tak čuden način.

Strnen. Tukaj je jedro! Ljubosumen je bil name, — prosim, ne smehljajte se, — čista resnica!

Vrančič. Torej je vendar res, gospod profesor, da je Pavla njegov novi ideal?

Mak. Meni je to popolnoma neznano... Kadar je bil pri nas, je večjidel molčal, in s Pavlo še celo ni govoril veliko... In vrhtega bi bilo jako čudno, da bi se mogel navdušiti za Pavlo... On je vendar znan...

Strnen. Don Juan, gotovo; ali tu ga je doletela nesreča, kakršni se taki ljudje malokdaj izognejo. Kadar se naužije življenja, udari ga bog s sentimentalnostjo; in to je nevarna bolezen.

Vrančič. Posebno zanj, — zakaj on je romantična duša, kakor vsi tisti, ki stoje najglobokeje v blatu, a gledajo v nebo in sanjajo o lilijah.

Strnen. Da, kdor gleda pazno krog sebe, sreča lahko veliko tacih romantičnih duš. Ko bi jih posadil

med zvezde, želeli bi si še višje. Zmerom vidijo pred seboj neko drugo, idealno življenje, neko čudovito svetlobo in stegujejo roke za njo . . . Zato ni čudno, da se jim blišči in da padejo, kadar čutijo, da so najbližje svojemu idealu . . . Veliko je tacih duš med nami . . .

Mak. O Mlakarju bi se dalo težko misliti . . . Saj se spominjate, kako je živel; po mestu so si pripovedovali svoje dni cele romane; šele zadnje čase je nekoliko potihnilo . . . Poslednja je bila menda Olga.

Strnen. To je odslovil vpricho mene . . . Sploh pa, — kaj dokazuje tisto njegovo življenje? . . . Sentimentalnost je tičala že takrat za vso njegovo takozvano nemoralnostjo, za njegovimi ciničnimi besedami, za vsem brezobzirnim zaničevanjem, s katerim je tako radodarno obsipaval svet in samega sebe . . . Normalen človek se čuti čistega in plemenitega, četudi stoji še tako nizko, medtem ko vidi sanjarska duša noč in propalost celo tam, kjer je ni.

Mak. Pa kaj hoče prav za prav? Govorili ste o Pavli . . .

Strnen. Zdi se mu, da je zaljubljen vanjo, — kar ni čisto nič res . . . Njegova sentimentalnost se je morala naposled kam izliti, — in tako je naletel slučajno na Pavlo. Ko je videl njen blede obrazek, njene nedolžne oči, — in kar je glavno, njen bolni, melanholični izraz, zazdelo se mu je hipoma, da vidi svoj ideal . . . Kaj hoče in po čem hrepeni, to ve najmanj on sam. Če bi ga Pavla ljubila, če bi se mu udala, izgubila bi zanj v tistem trenutku svojo idealnost.

Frolè. Ali to nima s politiko nobenega opravka. Čemu je bilo treba, da se je odpovedal zarad teh romantičnih budalosti vsemu javnemu življenju?

Strnen. Čisto naravno . . . Kakršen je ta hip, zdi se mu nemoralno, črno in gnusno vse, kar je počel doslej . . .

Vrančič. Bogve kako lepo in čisto tudi res ni bilo.

Strnen. Po samotnem, idiličnem življenju hrepeni, kolikor se da razumeti iz njegovih besed . . . Vznemirja ga najpeznatnejša malenkost, ki bi ga spominjala na preteklost. Kaj bo iz tega, to je vprašanje.

Vrančič. Zanimivo bo, kako se bodo zasukale stvari po njegovem odstopu. Delak privesla visoko, to je nedvomno. Treba je le še, da nastopi trdno in odločno in pusti svoje previdno tipanje . . .

10. prizor.

Prejšnji. Pavla in Ivanka, — iz obednice.

Pavla. (Med vrati.) Ah, mama, niti roke mi nisi dala; z bogom, mama . . .

Makovka. (Od znotraj.) Ne mudita se predolgo.

Ivanka. Če opraviva hitro, spremim potem Pavlo nazaj; mama, morda boš takrat še tukaj.

Pavla. Idiva torej . . . da ne bo prepozno.

Vrančič. Ti si tukaj, Ivanka?

Ivanka. Že davno, papa; prišli sva z mamo; ali vi s svojo politiko, kdo bi se vas predrznil motiti. In zdaj odhajave s Pavlo k Verbičevi.

Frolè. Ravnokar smo govorili o Vas, gospodična Pavla, in o Vašem romantičnem častilcu.

Strnen. O Mlakarju. — Kako sodite o njem, gospodična Zarnikova?

Pavla. Meni je zoprn, četudi sem še malo govorila z njim. Ali kar pripovedujejo drugi, to je slabo. On mora biti čisto navaden človek, brez vesti in idealov; — samó gospodovalen politik in družega nič.

Vrančič. Kako globoko se motite; on je najidealnejši človek, najbolj romantična duša . . .

Ivanka. Kdo? Mlakar?

Mak. Tako pripovedujejo . . . Meni se je zdelo prvi hip zelo neverjetno.

Strnen. Pa je resnično. Le pomislite, gospodična: — odslovil je vse svoje ljubice, odpovedal se politiki in vsi časti in slavi, — in to iz same čiste sentimentalnosti, brez vsakega pametnega uzroka.

Frolè. Uzrok je vendar naraven: on je idealno zaljubljen.

Strnen. Ali nimate usmiljenja zanj, gospodična? Žrtvoval se je edino zaradi Vas in se obenem podal v nevarnost, da se osmeši s svojo romantično boleznijo . . . Take duše so zelo sočutja vredne . . .

Pavla. Zakaj govorite toliko o njem? . . . In če je vse res, kar pravite, ne zasluži, da bi ga smešili.

Vrančič. Napósled je na tem njegovem otročjem početju vsekakor nekaj lepega; vidi se, da mu je ostalo precej plemenitosti, kljub vsemu, kar si pripovedujejo o njegovem življenju.

Ivanka. Čas je, Pavla, da odideva . . . Poslovi se.

Pavla. Z bogom, papá.

Mak. Pa tako resno in melanholično? . . . Danes se mi zdiš še bolj bleda . . . zavij se dobro in kmalu se vrni.

Pavla. Kmalu . . . (Pri vratih v obednico.) Z bogom, mama.

Makovka. (Od znotraj.) Ali kakšno dolgo slovo je to . . . Ne zamudi se tam predolgo.

Pavla. Ne, mama.

Ivanka. Torej pojdi; ali če ti je slabo, ostani rajša doma; morda bi bilo boljše . . .

Pavla. Ah, ne . . . mudi se . . . (Odideta pri vhodu.)

11. prizor.

Mak. Vrančič. Frolè. Strnen.

Frolè. Kakor je stvar sama na sebi smešna, vendar je treba pomisliti, da ima lahko resne posledice. Čez dva meseca pridejo volitve, in če ostane Mlakar pri svojem odstopu, vrtilo se bo vse drugače, kakor navadno. Ljubili ga sicer niso nikjer, ali privadili so se tako njegovega vodstva in že samo njegovega imena, — da je zmešnjava neizogibna.

Strnen. In koliko jih je, ki že čakajo na to kalno vodo; kdor je dovolj spreten, mu ne bo težko ribariti.

Frolè. Največ upanja ima Delak.

Mak. Mislite?

Vrančič. Ali če se natančneje pogleda, mu ni Mlakarjev odstop prav nič koristil. Delak je delal doslej veliko, pa nič samostojnega. Vse njegovo rovanje je bilo naperjeno samo proti Mlakarju. Izpodkopaval je trdnjavo na najumetnejše načine; — in zdaj, ko se je udala prostovoljno, je vse njegovo delovanje precej prazno. Če se je hotel poslaviti kot rešitelj domovine, tedaj se je zmotil.

Frolè. Nikakor ne. Kdo bo mogel verjeti, da se je Mlakar radovoljno odpovedal mandatom? On, ki je pazil doslej tako skrbno, da mu nihče ni rastle čez glavo, — ki je čuval svojo slavo in svoje gospodstvo, kakor absoluten vladar? Kdo bo verjel, da se je odtegnil tak človek javnemu življenju samo iz utrujenosti in hrepenenja po mirnem življenju? . . . Delak bo gledal, da izrabi položaj na svojo korist, — in to mu bo jako lahko. On bo stvar razlagal, kakor da je Mlakar izprevidel svoje grehe in se umaknil boljšim ljudem, — na priliko njemu, Delaku . . . ; da je s tem domovini mnogo koristil in zaslužil hvale in priznanja, četudi ni bilo njegovo prejšnje početje, kakor bi moralo biti Kdo mu bo mogel ugovarjati?

Vrancič. A recimo, da doseže svoj namen, — da pride v državni zbor, — da si pridobi narodovo zaupanje in vzame v roko veliki zvonec, — potem bo vse pričakovalo od njega, da bo res kaj pametnega delal in popravil Mlakarjeve napake. Tega pa Delak ne bo storil, ker stoji še globoko pod Mlakarjem s svojim hinavskim značajem in s svojo nesposobnostjo . . . Kaj bo potem?

Strnen. Ne delajte si nepotrebnih skrbi. Delak zna govoriti sladko in obljubavati, — kaj hočete še več? Mlakar je zanemarjal ti dve edino potrebni, glavni čednosti dobrega politika, zato je verjetno, da bi ga Delak pozneje sam izpodrinil, tudi ko bi ne bil radovoljno odstopil.

Frolè. Pametno bi torej bilo, da se udamo v to, kar je zdaj neizogibno.

Mak. Jaz nimam proti Delaku ničesar; on je prijazen človek in ne tako oblasten, kakor je bil Mlakar.

Frolè. Koga družega bi bilo težko dobiti, da bi imel dovolj popularnosti in vpliva. Treba bi bilo govoriti z njim, da se razumemo, sicer ostanemo na strani, — posebno drugo leto pri občinskih volitvah; on ima veliko prijateljev, ki bi bili radi svétniki . . . Zato je boljše, da mu damo roko, dokler je čas.

Vrančič. To bi ne delalo nobenih posebnih težav, zakaj v programu našem in njegovem ni tako rezkih nasprotij —

Mak. To sem tudi jaz že mislil . . . Nobenega nasprotja skoro, — in smoter je tako samo eden: blagor domovine . . . A za domovino —

Strnen. Da, da, za domovino se je treba žrtvovati . . . Kakor vidim, gospôda, se bote jako lahko spravili in pobotali. Tako je prav: — vse za blagor domovine. Samo škoda, da mi ni usojeno dalj časa gledati to krasno edinost . . . Kakor vidite, je skrajni čas, da se poslovim; čez dobro četrť ure odide vlak . . .

Vrančič. Škoda; tvojega svéta bi v teh časih zelo potrebovali. Pri Mlakarju si imel dobro šolo, — in njegovi nauki niso padli na kamenita tla.

Strnen. Jako laskavo . . . Toda prijatelj, zdi se mi, da si smatral moje besede za ironijo. Oprostil! Saj v dnu srca se gotovo razumemo.

Mak. Pa dobro uspevajte kot samostojen advokat. Morda Vam bo od začetka malo tesno v novi pisarni.

Strnen. Pričakujem, da ne . . . Vsak Mlakarjev koncipijent je napravil imenitno karijero . . . Toda klanjam

se, gospôda. Četudi daleč od Vas, zanimal se bom vedno za Vaše blagodejno politično delovanje . . .

Mak. (Med vrati obednice.) Ana!

12. prizor.

Prejšnji. Makovka. Vrančičevka.

Mak. Gospod Strnen se poslavlja.

Makovka. Kaj res že odhajate, gospod doktor?

Strnen. Moram, milostiva, četudi mi je težko. Sporočite, prosim, moj ponižni poklon gospodični Pavli . . . Klanjam se.

Vrančičevka. Na svidenje, gospod doktor. Saj nas gotovo še kdaj počastite, kadar pridete slučajno v naše mesto.

Strnen. Nedvomno . . . Na svidenje, gospôda. (Odide.)

13. prizor.

Prejšnji brez Strnena.

Frolè. (Vrančiču.) Precej ostro sta se prijela nazadnje.

Vrančič. Žal mi je, da mu nisem odgovoril jasneje. Kdo mu daje pravico do ironije in zlobnosti? On je izdajal Mlakarja, norčeval se iz njega in mu na tihem zabavljaj, še ko se je hlinil njegovega prijatelja . . . In zdaj se nam zaničljivo smehlja, ko zahteva korist domovine, da se prilagodimo položaju. Neznosen mi je bil že prej in samo veseli me, da ga ni več med nami.

Makovka. Tudi jaz sem se oddahnila. Njegov obraz mi ne ugaja in njegovo govorjenje je zoprno in

prisiljeno, kakor bi mislil pri vsaki besedi vse kaj drugega . . . Zdi se mi, da bi lahko storil največjo nesramnost in bi se vendar čutil nedolžnega . . . Ravno danes sem čula takó neprijetno novico, da sem že težko čakala, kedaj se poslovi ta človek.

Mak. Kakšno novico?

Makovka. Hodil je menda za Pavlo. A kaj je hotel, to je lahko razumeti . . . sicer bi ne zakrival tako pazno.

Vrančič. In šele danes ste slišali o tem? Po mestu je bilo že precej znano, — in govorili so raznovrstne stvari . . . Ali se Vam zdi, da je zdaj razmerje končano?

Makovka. Kako mislite, gospod notar?

Vrančič. Hotel sem Vam že davno svetovati, da varujte gospodično, — toda bil sem prepričan, da Vam mora biti stvar znana . . . Strnen se je bahal sam, — to je bilo ravno tisti večer, ko so ji napravljali Mlakarjevi ljudje podoknico, pil je malo preveč in govoril precèj dvoumno. Kdor ga je pazno poslušal, razumel je lahko, — a hrup je bil prevelik in govorili so vsi navzkriž, zato se je malokdo brigal zanj . . . Pravil je o romantičnih dušah in mimogrede omenil Pavlo . . . (Frolétu.) Ti si bil zraven?

Frolè. Govoril sem z Grudnom, zato se ne spominjam veliko.

Vrančičevka. (Makovki.) Moj mož mi je povedal takoj drugi dan, ali nisem Vas hotela vznemirjati. Sploh pa se mi je zdelo, da je vse samo pri vinu izmišljeno.

Vrančič. Nekoliko resnice je gotovo, sicer bi ne govoril s tako zadovoljnim in ironičnim nasmehom. Trdil

je, da bi se udala vsakemu, ki bi se vedel spretno la-skati njenim romantičnim sanjam ... Napósled je umolknil, ker se mu je zdelo, da je zašel predaleč . . .

Makovka. Meni je tako težko pri srcu. Žal mi je, da sem pustila ravno zdaj Pavlo od doma.

Vrančičevka. Kaj se ji more zgoditi? Strnen je odšel.

Vrančič. Par trenutkov pozneje kot ona.

Makovka. Vi mislite — — ?

14. prizor.

Prejšnji. Ivanka.

Vrančičevka. Kako da se vračaš tako hitro? In sama?

Makovka. Kje je Pavla?

Ivanka. Prósila me je, naj jo pustim sámó.

Vrančič. Kedaj? Kje?

Ivanka. Na cesti.

Mak. A kako se je to zgodilo?

Makovka. Kam je šla? Zakaj Vas ni hotela seboj?

Ivanka. Šli sva počasi par korakov po tlaku, — in nato sem se vrnila.

Vrančič. Kako to?

Ivanka. Ali papa, saj sem povedala . . . ona je tako hotela.

Vrančič. In čemu sta bili obe tako vznemirjeni, ko sta odhajali?

Ivanka. (Pol jokaje.) Jaz ne vem . . . Zakaj me sprašujete? Pustite me; jaz ne vem ničesar, ničesar ne . . . Mama, pojdiva domu.

Makovka. Govorite, gospodična, kaj se je zgodilo? Jaz slutim nesrečo, — in Vi jo zakrivate, pozna se Vam; kaj je s Pavlo?

Vrančič. Posebnega ne bo nič, — čakala je Strnena, da se poslovi od njega; ali pa je celò —, ne, pa to ni mogoče; bilo bi že preneumno.

Vrančičevka. Zakaj ne izgovoriš? Kaj si hotel reči?

Makovka. Vi vsi mi nekaj tajite; vsi gledate tako vznemirjeno; povejte mi, kaj se je pripetilo otroku? — Ali vidite, gospa Vrančičeva, kako sem iz sebe? Mraz me spreleta po licih.

Mak. Jaz sem nedolžen na tej stvari; bog mi je priča, da ne razumem besedice.

15. prizor.

Prejšnji. Delak, — pri vходу.

Delak. Namenil sem se k Vam, gospod profesor, v imenitni zadevi... in jako me veseli, da dobim tako odlično družbo. (Vrančiču.) Iskal sem že tudi Vas, gospod notar, in povedali so mi, da ste tukaj, — kar mi je ljubo, zelo ljubo... Gotovo ste že zvedeli, gospôda, — jaz sem bil začuden, iznenaden...

Frolè. Vi mislite Mlakarjev odstop, gospod doktor? Prišlo je res nenadno; v prvem hipu je bilo težko verjeti.

Delak. Ravnokar sem bil pri njem, pa ni ga bilo doma, kar mi je zelo neprijetno... A kaj je zdaj storiti, gospôda? Stvari so se zasukale hipoma tako čudno, da je treba hitro ukreniti kaj trdnega, zakaj volitve so pred pragom. Naš dosedanji vodnik se je umaknil in to bodo

porabili različni častiželjni ljudje, da poskrbe za svojo korist . . . Temu se moramo odločno ustavljati, — sicer bo trpela domovina.

Vrančič. Na jutrišnjem shodu naj se napravi podlaga novemu delovanju; sestavi naj se volilni odbor, ki pa ne bo eksistirал samo po imenu in ne bo samo udano poslušal zapovedi ene same vsemogočne osebe, kakor se je godilo doslej . . .

Delak. Dobro, jako dobro; govorili ste mi naravnost iz srca . . . Nobenega diktatorstva več! To je bila doslej najglobokejša rana na našem političnem življenju in treba jo je zaceliti . . . Jaz ne rečem, da bi Mlakar ne bil imel talenta; da, bil je celò nenavadno nadarjen in ko bi hotel, storil bi lahko veliko za občni blagor. Toda kjer bi moral trezno soditi in delati, razlival je samo svoj oholi cinizem . . . Oprostite, gospoda, ne očitam mu ničesar, — ali resnice se ne more in ne sme zamolčati.

Mak. Vsekakor, vsekakor . . . Naše mesto bi potrebovalo v državnem zboru bolj resnega, bolj delavnega moža, ki bi užival popolno in upravičeno zaupanje narodovo.

Frolè. A najprvo je treba jasno vedeti, če niso samo bajke, kar se govori o Mlakarju, — da ne nastanejo kakšna nesporazumjenja še zadnji hip, kadar sklenemo že kaj določnega. Smatramo ga mrtvim, a kakršen je zdaj, premisli se lahko nenadno in potem imamo zopet nepotreben boj . . . Razglasiti mora javno svoj odstop in najboljše bi bilo, če stori to še danes ali jutri pred shodom.

Delak. In kaj ga je pravzaprav napotilo do tega koraka? Včeraj sem govoril z njim in kazal se je tako osornega in bojevitega, da bi si niti sanjati ne mogel, kar slišim danes.

Vrančič. To so čudne stvari, gospod doktor, — ki jih je treznim ljudem težko razumeti. Nekateri pravijo, da se je zaljubil. Ali ta ljubezen je samo slučajni odtok, v katerega se je izlila njegova romantična duša.

Delak. Hm, to je res precēj nerazumljivo . . . A o njegovi novi ljubezni sem čul tudi jaz; pravil mi je menda Strnen . . . Da, ta Strnen! Takrat se mi je zdelo njegovo smehljanje tako skrivnostno-ironično, — a zdaj je precēj jasno . . . Mlakar je mislil na gospodično Pavlo?

Mak. Tako govoré.

Delak. Hm . . . in gospodične Pavle ni doma?

Vrančič. To je ravno; gospa Makova je vsa v skrbeh zanjo.

Makovka. Verjemite, gospod doktor, da se vsa tresem od vznemirjenja . . . Odšli sta z gospodično Vrančičevo in Pavla je ostala sama zunaj, ne da bi kdo vedel, kam je izginila.

Vrančičevka. Napósled pa še ni tako dolgo; vrne se lahko vsak čas.

Delak. Zdelo se mi je, da sem ju srečal.

Makovka. Koga?

Delak. Gospodično Pavlo in Strnena. V trenutku, ko sem zavil krog ogla, pripeljala sta se mimo; Pavla se je nagnila naprej in se ozrla skozi okno; nato pa ga je Strnen zagrnil in odrdrala sta proti kolodvoru.

Makovka. Ah moj bog, kaj je to? . . . Ubežala je z njim!

Vrančič. Ali se niste morda motili, gospod doktor?

Delak. Nemogoče; zdelo se mi je še precèj čudno.

Makovka. Ta sramota, ta sramota! Kaj bodo govorili ljudje? Kaj si bodo mislili o tem škandalu? Razneslo se bo po vsem mestu . . . Stopiti ne bom smela več na cesto, med poštene ljudi . . . Ah moj bog, svetujte mi vendar! —

Vrančičevka. To ne more biti resnica . . . Ivanka, ali ni pravila tebi ničesar?

Ivanka. Kaj mi je hotela praviti? Jaz ne vem nič, ne sprašujte me.

Makovka. Pa kako se je moglo to zgoditi? — Ah, saj sem si mislila, saj sem pričakovala zmerom nekaj strašnega . . . In zdaj je tu! — Nehvaležnica! Ali ji nisem dovolj stregla, ali ji ni bilo dobro pri meni? In ta škandal! Ta sramota!

Vrančičevka. Utolažite se, prosim Vas; napósled se bo še vse poravnalo.

16. prizor.

Prejšnji. Mlakar, — pri vходу.

Makovka. To se ne da popraviti . . . Ali naj hitim za njo, ali naj jo iščem po svetu, da jo iztrgam temu človeku? — In če pride nazaj, — kdo bo še prestopil ta prag, zasmehovali nas bodo in kazali za nami . . . Ah, kaj mi je storiti!

Mlakar. Zdi se mi, da prihajam o nepravem času; če vas motim, oprostite.

Mak. Nikakor ne, gospod doktor; ljubo nam je, da se nas spominjate . . . Morda nas vidite malo vznemirjene, a to ni čudno . . . Zadela nas je nesreča, — tako nenadno, da jo morem komaj razumeti.

Makovka. Poglejte jo tudi Vi; — kakšen angel je bila, — o! sama nedolžnost, sama tiha svetost! In zdaj jo vidite, kaj nam je storila; občudujte jo! — Ubežala je s prvim, ki jo je hotel . . . In s tem umazanim človekom!

Mlakar. O kom govorite?

Makovka. Vam je še neznano? Zdi se mi, da govore že na vsakem oglu o tem.

Mak. Pavla se je odpeljala s Strnenom.

Mlakar. Zakaj ste tako resni? . . . Kdo pravi to? Kdo jo je videl?

Vrančičevka. (Makovki.) Saj je še čisto negotovo; pogledjte, če je vzela kaj seboj! Ako bi bilo res, kar tako ne bi odšla . . .

(Makovka in Vrančičevka na desno v Pavlino sobo.)

17. prizor.

Mlakar. Delak. Mak. Vrančič. Frolè.

Mlakar. Kako imate pravico, kaj tacega slutiti? Kje imate dokaze?

Delak. Jaz ne trdim ničesar; povedal sem samo, da sem ju videl, ko sta se peljala proti kolodvoru.

Mlakar. Kdo?

Delak. Pavla in Strnen.

Mlakar. Ali ste prepričani, da se Vam ni bleščalo in ste videli vse kaj družega, kakor je bilo res? . . .

Morda ste le mislili nanja in zdaj hočete, da ste ju imeli resnično pred seboj. Ali se morete zanašati na svoje oči? Na Vas je vse hinavsko, zakaj bi tudi oči ne lagale?

Delak. Verjemite ali ne, samo ne govorite razžaljivo. Strast Vas razburja.

18. prizor.

Prejšnji. Makovka in Vrančičevka.

Makovka. Med njenimi oblekami je vse razmetano. Kar je boljšega, je vzela seboj . . . In to je ležalo na oknu, — nehvaležnica! nesramnica! Naj berači po ulicah, kadar jo pahne od sebe. (Čita listek.) „Upam, da me ne bote pogrešali.“ — To je zahvala za moje dobrote. Za plačilo mi napravi sramoto in škandal.

Mak. Samo te besede je pisala? Nič drugega.

Mlakar. Kaj hočete še več? (Vzame listek v roko.) In kako so črke mehke, boječe nedolžne. Ali se Vam ne zdi, da gledajo iz njih njene mehke, plave oči, da se Vam smehlja njen bolni, blede obrazek? . . . To so hinavske duše; — skrivajo se za vsakim čelom, naj bo otroško ali nagubano . . . In ona, — kdo bi mogel videti, da je vse njeno bitje ena sama, popolna laž?

Delak. Zdaj jo psujete sami. Kaj je storila — Vam?

Mlakar. Zadovoljnost se Vam pozna na obrazu, da me vidite nesrečnega . . . Veselite se svobodno; sami ne poznate razočaranja, ker je Vaša duša prepodla, da bi hrepenela kdaj po čem drugem, kakor po srebru in kadilu? . . . Vi niste sposobni, da bi kdaj

koga ljubili; Vi niste mogli zaupati nikdar nikomur, zato Vas ni varal noben prijatelj . . . Kakor ste iskali povsod samo svojo korist, tako ste hoteli izrabiti mojo nesrečo; pa radovali ste se prezgodaj . . . Jaz sem se varal poslednjikrat. Zdaj stojiva na isti stopnji in gledava ljudi in to krasno življenje z istimi naočniki . . . Ne mislite, da sem postal slab in nesposoben, da me je ljubezen uničila in napravila otročjega . . . Gledala se bova zopet v javnosti, — iz obličja v obličje; tako na priliko jutri na shodu Čemu strmite name tako preplašeno, gospôda? Jako mi je žal, če sem vam prečrtal račun, ki ste ga že stavili na mojo sentimentalnost . . . Veselite se, gospod doktor; — kakor nekdanj, gazila bova dalje isto blato! (Odhaja.)

Zastor pade.

Tretje dejanje.

Pri Mlakarju. V ozadju vhod; na levo v pisarno. Na desni velika miza z zofo in fotelji; na mizi steklenice in kozarci. Spredaj na levi divan in okrogla mizica pred njim. Zadaj na desni pisalna miza.

1. prizor.

Frolè. Skočir in Mrmolja.

Frolè. Privlecite jih za lase na volišče. Obljubujte vse, kar vam pride na misel. Če so pijani, kričite in govorite navdušeno, razburjajte jih, točite jim vina, da jim razgrejete kri. Bedakom se laskajte in apelujte na njihov zdravi razum; — kdor vam pomoli pest pred obraz, poklonite se mu in hvalite njegovo svetovno izobraženost; — svetohlincem razlagajte, da se bojujemo edino za vero in moralo; — naivnim ljudem pripovedujte, da je domovina v nevarnosti, če ne volijo Mlakarja . . . Vsakemu pokažite barvo, katero najrajši vidi. Ako bi se vam kdo smejal in če se vam zdi, da vidi kolikortoliko jasno, — smejte se tudi vi, zamahnite z roko in namignite mu, da vse skupaj res nič družega ni, kot gola neumnost, — same besede in prazne obljube; — ali da je vendar boljše — in to opomnite tako mimogrede —, če sedi v državnem zboru talen-

tiran in izobražen človek, recimo Mlakar, kakor pa sladki, brezznačajni Delak, ki nima niti vpliva, niti potrebnih zmožnosti . . . Skratka, — delujte na vse mogoče načine, zmerom pazno in previdno, in glejte, da se nikjer ne zagovorite . . . Koliko jih je še treba?

Mrmolja. Sedem do osem glasov . . . Nekateri omahujejo tako čudno, da ne vemo nikdar, pri čem smo. Dokler ima poln kozarec, ga je samo navdušenje, — kadar pa ne vidi več pijače pred seboj, začne se premišljati.

Frolè. Take ljudi vzemite pod pazduho in jih peljite pred komisijo.

Skočir. To je težko . . . Čevljar Perin, na priliko, je sedel že od včeraj zjutraj v gostilni in pil na naš račun, zdaj pa se ne gane od doma; pravi, da nima časa, — in ne premakne ga nobena prošnja in žuganje še manj; da mi je zastavil besedo, o tem neče vedeti ničesar.

Frolè. Pokažite mu denarja; to ga vzdigne takoj . . . In pazite natanko, kaj počnó Delakovi agitatorji; zapomnite si vestno vsa obrekovanja; stojte jim za hrbtom, kadar bodo ponujali pijačo in plačilo; zalezujte jih, če se bodo silili v privatna stanovanja; potem pa jim prekrižajte račun, ako vam bo kazalo . . . Delajte, zdaj je samo še par trenutkov; oddahnili se bote lahko pozneje.

(Skočir in Mrmolja odideta.)

5. prizor.

Frolè (pije).

Zdaj stojimo ob robu; če se pogreznemo, ne potegne nas živa duša več iz prepada. (Sede k pisalni mizi.)

3. prizor.

Frolè. Vernik.

Frolè. Kaj je novega?

Vernik. Nocoj se ne prikažem več med ljudi; zdi se mi, da padajo udje od mene, kakor bi bili samo za silo prilepljeni. Letal sem ves dan po mestu, da so se mi napósled noge samo še iz navade premikale . . . In govoril, moj bog! Kako težko je prepričati zabitega človeka! Razložim mu stvar natančno, položim jo predenj kakor na krožniku, on kima z glavo in pritrjuje, — a napósled, ko misliš, da je s teboj popolnoma ena misel in ena duša, — vstane in gre volit. Koga? Delaka seveda . . . Vrag jih vzemi!

Frolè. Torej je končano?

Vernik. Ne vem. Poslednji so prišli menda iz Korénove gostilne; vodil jih je Gruden, kakor čedo ovac; malo prej so me še vrgli na cesto; pijani so do las, zato je morda še kaj upanja, da se premislijo zadnji hip. Kar se mene tiče, govoril sem jim na srce, da bi se kamen omečil. Pa ni nič pomagalo.

Frolè. Ubrali niste prave strune.

Vernik. Mislite? Poslušajte sami in sodite . . . „Gospôda moja! Domovina vas kliče! . . . Kdo izmed vas ne bi vstal in prihitel na pomoč, če bi se potapljala njegova mati v penečih valovih? . . . Danes pokažite, da goje vaša srca še vedno ista nežna in sladka čutila do mile domovine . . . Nekaterniki, gospôda, saj pač ni treba, da jih imenujem osebno —, nekaterniki jo hočejo ugonobiti, uničiti, izkoristiti v svoje podle namene. In kaj tacega naj bi dopustili njeni zvesti si-

novi? Nikdar!“ — In tako dalje. Na tak način sem prigovarjal ljudem, ki so imeli kolikortoliko idealno nadahnene obraze. Drugim drugače . . . Nadel sem ubogemu Delaku toliko nenavadnih lastnosti, da bi se moral vsak poštenjak z gnusom obrniti od njega.

Frolè. Pa kakšno je Vaše mnenje? Kako se izide.

Vernik. Če bi se zgodila nesreča, — jaz sem nedolžen nad njo. (Sede in si natoči vina.)

4. prizor.

Prejšnja. Jereb.

Jereb. Torej, hm, tako smo zopet v ognju; kdo bi si mislil. In kakor kažejo različna znamenja, pridemo celò do zmage, četudi po trnjevi poti . . . da, da.

Frolè. Ali ste videli doktorja? Tako vznemirjen še ni bil vse svoje dni; dve minuti ne more ostati na istem mestu; hkrati ga dobite doma in po vseh gostilnah in kavarnah, — vzburjen, nervozen, sarkazem in ironijo na jeziku.

Jereb. Po kosilu sem se sešel z njim v kavarni; sedela sta z Delakom pri eni mizi. Mlakar je govoril hladno in mirno, kakor bi rezal z mrzlim nožem v meso, — a obenem se je smejal tako veselo, kakor bi ne imel nikdar nobenih skrbi. Delak pa je stiskal ustna in mežikal z očmi . . . Da, da, to je boj, kakršnega še nismo doživeli kmalu . . . hm, kdo bi si bil mislil!

Frolè. Po tem, kar se je godilo pred dvema mesecema! — Takrat smo tavalu po megli, kakor izgubljeni; vsak hip smo zadeli z glavo. Mlakar se je potapljal v sentimentalnost in pripravljen sem že bil, da mu pišem ne-

krolog. Ali Strnen ga je rešil o pravem času. Še danes vidim Mlakarjev obraz, kakršnega je imel tisti večer, ko je izginila Pavla odtod. Koža se mu je napela, da so jo skoro prodrle kosti . . . in bled!

Jereb. Dobro je bilo, da je prišlo tako; bogve kam bi sicer še zagazil v svoji prenapetosti . . . hm; tisti večer je ozdravel.

Frolè. Popolnoma. Saj ste bili drugi dan na shodu. Mene je zanimal najbolj Delak. Stresal se je, kakor bi ga zbadali z iglami. Mlakar pa je govoril božanstveno. Da bi bruhal kdo drugi iz sebe toliko zaničevanja in ironije, ali da bi izgovarjal iste besede tiho in bojazljivo, bogve kaj bi se mu zgodilo . . . Takoj po shodu je bilo očitno, da se Mlakar vzdrži.

Jereb. O Vas se je že govorilo tiste dni, da prestopite svečano k Delaku.

Frolè. Budalost . . . a napósled bi ne bilo čudno, ko bi storil kaj tacega. Tudi Vrančič je stal že z eno nogo v drugem taboru . . . Kdo se je mogel zanašati na Mlakarja?

Jereb. Ali . . . hm, tu pač ne gre samo za osebe . . .

Frolè. Temveč?

Jereb. Pri tacihih stvareh imajo tudi nazori nekaj opravka; in korist domovine . . . hm.

Frole. Vi bi bili izvrsten agitator, gospod svetnik.

5. prizor.

Prejšnja. Mlakar.

Mlakar. Kaj pa Vi tukaj, Vernik? Zakaj ne greste med ljudi? Hitite k Petrinu, tam je vse natlačeno; dajte jim pijače, kolikor zahtevajo.

Vernik. Zdaj je že skoro končano —

Mlakar. Kolikor dalj traja navdušenje, tēmbolje. Danes je treba hrupa in pijanosti; — delajte popularnost!
(Vernik odide.)

6. prizor.

Mlakar. Frolè. Jereb.

Mlakar. Krasen dan, prijatelja, kaj pravita? Zato ga proslavimo, kakor se spodobi. Nocoj ostanita pri meni, — imeli bomo čaroben večer; povabil sem ekscellentno družbo, same zveste duše, — prijatelje in prijateljice.

Frolè. Tako trdno si prepričan o zmagi? Jaz ne tajim, da mi je precèj tesno pri srcu.

Jereb. Delak je napel svoje zadnje moči . . . hm; in kakor se je videlo, ni delal ravno zastonj.

Mlakar. Pustita skrbi . . . Poglejta samo enkrat Delakov upali obraz in takoj vaju minejo vsi dvomi. Kar se mene tiče, nisem izgubil upanja niti za trenotek, čeravno me je časih napala nervoznost . . . Vrančiča še ni bilo pri meni?

Frolè. Doslej ne.

Mlakar. Kadar pride, naj me počaka; samo za trenotek stopim še v kavarno, da poiščem Delaka. (Gre v ozadje in se vrne.) A prej je treba še skrbeti, da ne bomo žejni. (Odide na desno.)

7. prizor.

Frolè. Jereb.

Jereb. Znamenit človek . . . Kakor bi že imel mandat na mizi . . . hm.

Frolè. Kaže se jako samozavestnega; ali jaz skoro ne vem več, kedaj je treba verjeti njegovemu obrazu.

8. prizor.

Prejšnja. Vrančič.

Vrančič. Doktorja ni doma?

Frolè. Ravnokar je prišel in prašal po tebi.

Vrančič. (Sede.) Ah, blaženi počitek . . . Podobnih dni si ne želim več. Kratka vznemirjenost je časih blagodejna, da se živci okrepijo. Ali to večno rovanje z bedaki mora naposled presedati. Tolaži me samo, da se nismo potili brezuspešno.

Jereb. Torej se Vam zdi —?

Vrančič. Zmaga je dobljena, vsekakor. To se pozna že na Delakovih ljudeh; izgubili so pogum še pred koncem. Dobro znamenje je tudi, da se skušajo maščevati že naprej. V Trobčevi kavarni je čital nekdo dražestno ironijo, — proslavljala je nekdanjo Mlakarjevo romantiko . . . Jako prijetno pisano . . . Prišla je najbrže iz Grudnovega peresa.

9. prizor.

Prejšnji. Mlakar.

Mlakar. (Vrančiču.) Odlično, da si tukaj! (Postrežnica prinese novih steklenic.) In napravite, kakor sem Vam rekel; do osmih ali polu devetih; ne mudi se nikamor. (Postrežnica odide.) Ti si bil pri Trobcu, če se ne motim. Kaj si tam slišal? Pravili so mi o nekem pamfletu . . . Kako je bilo?

Vrančič. Jako interesantno. Delakovi dobri prijatelji so se krohotali, da so jim stale solze v očeh . . . In če se dobro premisli, ni povedal pisec družega, kakor samo čisto resnico. Narisal te je zelo vestno, kakršen si bil nekako pred dvema mesecema; nekoliko je seveda karikiral, pa to se pri tacih delih razume samo ob sebi.

Mlakar. A kaj je hotel?

Vrančič. Posebnega nič. Skušal te je osmešiti; — in kdor te ne pozna in ne čuti preveč gorke zate, čudil se je res povsem opravičeno, kako je mogel tako brezobziren politik gruliti kakor belolična inštitutka . . . Toda mi, ki vemo, da se gode na svetu časih čudovite stvari —

Mlakar. Kdo je pisal? Ali ti je znano?

Vrančič. Zdi se mi, da Gruden; slog vsaj je bil njegov.

Mlakar. Potrpite, prosim, samo malo časa; kakor sem rekel, sniti se moram še z Delakom, — da dobim tisto neumnost . . . Krepčajte se. (Odide v ozadje.)

10. prizor.

Frolè. Jereb. Vrančič.

Vrančič. Drži se ga še zmirom . . . Treba je le najneznatnejše stvarice, pa se vzbudi v njem stara sentimentalnost.

Frolè. Sploh pa je vse njegovo vedenje samo plašč, ki ga je prisiljen oblekel. V srcu ni čisto nič drugačen, kakor je bil takrat, ko je hodil še k Makovim. Opomnite mu Pavlo samo mimogrede, pa pozabi na politiko in na ves svet.

Jereb. To se vidi iz njegovih besed . . . hm. On govori o vsaki malenkosti prestrastno in prerazburjeno, kakor da bi mogel biti odkritosrčen.

Frolè. S to gostobesednostjo in nervoznostjo hoče varati samega sebe. Pazite na njegov obraz, kadar molči in gleda v stran, — tako truden in izmučen, da je vreden sočutja. Ali v tem čudnem položaju ne more ostati dolgo. Zame vsaj bi bilo kaj tacega neznosno. Ali bi se na kakšen način spravil s sveta, ali pa, — hm, drugzega ne ostane.

Vrančič. Nič drugzega, — če tiči bolezen res tako globoko . . . Mlakar je eden tistih ljudi, ki žive o nepravem času, — ki delajo samo napoto drugim navadnim smrtnikom in mučijo vrhutega sami sebe. Zdi se mu, da ne more shajati med svetom, v kakršnega je prišel, — in posebnega mu seveda ne bo nihče ustvaril. Zakaj torej nadleguje druge s svojo prisotnostjo? Če bi imel kaj razuma, bi moral videti, da se to ne spodobi in gledati, da se kolikor mogoče hitro umakne.

Jereb. Jaz sem samo radoveden, česa pogreša . . . hm. Svet dá človeku vsega dovolj, samo spretno je treba zahtevati.

Vrančič. A Mlakar sploh ničesar ne zahteva. Dajte mu na priliko Pavlo in v dveh dneh se je bo naveličal, kakor otrok igrače . . . On hrepeni z vso dušo, — po čem? Tega niti sam ne ve. Ustvarjen je za samo čisto hrepenenje, brez vsacega določenega namena . . . Nesrečni ljudje!

Frolè. In napósled se znaša nad svetom, kakor bi bil ta uzrok njegovi romantični nezadovoljnosti. S kakšno krvavo satiro bije po čisto nedolžnih ljudeh, ki

niso zakrivili družega, kakor da so sinovi svojega časa . . . Tako se danes polovica mesta navdušuje zanj, — on pa jih časti z bedaki, z dušami, ki se prodajajo, s hinavci in tako dalje . . . medtem ko je resnica, da živi on sam podleje, kakor polovica tistih, ki jih tako od srca zaničuje.

Vrančič. To življenje, ki ga živi na videz, nima z njegovo dušo nobenega opravka, čeravno se jako trudi, da bi jo potopil vanj, — posebno od tedaj, ko se mu je zdelo, da je bil tako ljuto varan . . . Da, ali si slišal, kaj se je zgodilo s Pavlo?

Frolè. Ne vem . . . pri Strnenu ne verjamem, da bi bila dolgo.

Jereb. Zdaj je menda v bolnišnici . . . hm.

Vrančič. Sinoči sem bil pri Makovih . . . V bolnišnici je, — že dva dni . . . Pripovedovali so mi jako romantično zgodbo.

11. prizor.

Prejšnji. Olga.

Olga. Ali ste sami?

Vrančič. Mlakar je obljubil, da se vrne takoj. Danes prihaja in zopet izginja, ves vznemirjen in razburjen, kakor bi mu šlo za življenje.

Olga. Nesramen dan! Politika tiči v vsakem kotu, na vsakem oglu pljuske človeku v obraz, da se je ni moči ubraniti; žive duše je ni, ki bi mogla govoriti o čem drugem . . . in ti obrazi! — Kaj mislite, kako se bo izteklo?

Frolè. Mlakar prodre, s težavo sicer, ali prodre vendar.

Olga. To je dobro, — da bo stvar enkrat pri kraju . . . Vrhutega imam zanj drugo, jako zanimivo novico, ki ga bo pretresla najbrže bolj globoko, kot njegova zmaga . . . Videla sem Pavlo.

Vrančič. Kako ste prišli do nje?

Frolè. Ali ste govorili z njo? Zakaj se je ločila od Strnena?

Olga. Že danes zjutraj mi je pravila neka ženska o nji, — Prosenka, žena nekega pisarja . . . Zgodilo se je s Pavlo tako, kakor bi si lahko vsakdo naprej mislil. Strnen se je je naveličal.

Vrančič. In ona njega.

Olga. Gotovo . . . to je moralo biti peklenško življenje . . . Prve dni sta seveda sanjala, kakor dve grlici, v samih objemih in poljubih, videla nista ne sveta, ne sebi v dušo, pijana, kakor sta bila.

Vrančič. Bogve, če je bilo tako . . . Ali mislite, da je bila Pavla zaljubljena v Strnena?

Jereb. Čemu bi sicer bežala z njim?

Olga. On je bil morda prvi mož, ki se ji je laskal; zato mu je bilo jako lahko . . .

Vrančič. Ona sploh ni sposobna, da bi koga ljubila zaradi same njegove osebe . . . Kakor se mi zdi, spada v prav tisto vrsto romantičnih duš, kakor Mlakar. Hrepenela je stran, kam drugam, daleč iz sveta, ki se ji je videl prenizek in zaduhel, prav kakor Mlakarju . . . Bogve, kako si je slikala novo življenje s Strnenom, — tam v daljnem kraju, pod jasnejšim nebom, v zraku polnem ljubezni in sreče . . . Ne smehljajte se, — takim dušam se zdi, da plava že za prvim hribom zlato v studencih; ako čutijo, da niso svobodni, umirajo med svo-

jimi štirimi stenami, čeprav jim ni nič hudega . . . Strnen je to dobro razumel in porabil na svoj način. Obetal si je nekoliko zabave, — in on jo je morda res imel, medtem ko je bila Pavla razočarana že na vlaku . . .

Olga. Toliko je gotovo, da jo je življenje poleg njega popolnoma ubilo. Da ste videli njena lica: ohlapna, izsesana, polprozorna, — in roke, suhe in trde, kakor bi kanila iz njih že zadnja kaplja krvi . . . Oči so velike, kakor prej, — zdele so se mi še večje in širje, ker so trepalnice upale in se je obrazek stisnil . . . Kar je ostalo, to je samo še duša.

Vrančič. Tega ni Strnen kriv; umorilo jo je razočaranje . . . Slišal sem, da mu je ubežala.

Frolè. Kaj je potem počela sama, — brez znancev? Saj ni imela živega človeka, da bi se ozrl nanjo.

Olga. Zato se je tudi vrnila polblazna. In kakršen je njen značaj, si je lahko misliti, koliko je doživela. Čudno je samo, da se ni utopila ali se končala kako drugače. Jaz vsaj ne morem razumeti, čemu je prišla nazaj.

Vrančič. Kam je hotela drugam? Kakor bi bila slepa, vodi jo vedno isto hrepenenje in ona se mu ne more braniti. Človeku se zdi lepši in jasnejši vsak trenotek, ki je že daleč za njim in čaroben vsak kraj, o katerem se boji, da ga je za zmerom ostavil; in Pavla je pozabila, da se je čutila tukaj zapuščeno in nesrečno. Napósled pa je mogoče, da se je streznila in to bi bilo zanjo še strašnejše.

Olga. In nikogar nima, da bi se ga oklenila. Ostane ji samo še ena sama ravna pot, — do smrti. Edino dobro je, da je že prehodila to pot blizu do konca . . . Ko

sem bila v bolnišnici, bljuvala je kri; na platnu so se videli madeži, kakor listi rdečih rož . . . In ob postelji je stala Makovka, — impertinentna ženska; srbelo me je na dlani, da bi ji dala zaušnico. To so tiste poštene, častivredne dame. Ali mislite, da jo je pogledala z enim samim ljubeznivim pogledom, — da je izpregovorila prijazno besedo, — da jo je pobožala po obrazu in jo tolažila? Niti sledu . . . Druzega ji ni bilo na skrbi, kakor škandal in sramota. In vrhutega je stalo tam še par družih žensk, ki so se čutile poklicane, da so vzdihovale in dajale lepe nauke in pobožne svete . . . Opazila sem dobro, kako se je revica sklonila na postelji in gledala strahom krog sebe, kakor bi iskala ljubezni.

Vrančič. Jaz bi se ne čudil, če bi izginila tudi od tam . . . In Mlakar ne ve doslej še ničesar?

Olga. Ničesar ne, — sicer bi se mu gotovo poznalo; a napósled mu mora priti do ušes.

12. prizor.

Prejšnji. Mlakar.

Mlakar. Olga! — Ali se kaj veseliš današnjega dne?

Olga. Prav nič. Kaj pa imaš od te politike, da si tako zakopan vanjo? Samo vznemirja te, da postaneš dolgočasen in pozabiš na vse drugo.

Mlakar. Ne bodi ljubosumna nanjo. Kolikor več hrupa, tem manj se je bati, da bi se kri zgostila in da bi živci zaspali.

Vrančič. Danes pač ni bilo nobene nevarnosti.

Mlakar. (Sede.) Gotovo ne. Še malokdaj mi je bilo tako prijetno pri srcu. Tacega življenja potrebujemo . . . Živela Olga! (Pije.) Kakšen strup in žolč je med Delakovimi prijatelji . . . Vse blede in zeleno! Kažejo se, kakor bi imeli še upanja, — ali ravno ta srd jih razkriva . . . Da bi slišali, kakšne čednosti so našli na meni! Pogledal sem se v zrcalo, če sem še človeku podoben. In tako hitro zapazijo vsako malenkost; natančneje vedo, kod sem hodil in kaj sem počel od svojega rojstva pa do danes, nego jaz sam.

Vrančič. In tisto satiro si iztaknil?

Mlakar. Ni bilo mogoče. Prašal sem Delaka, pa je samo skomizgnil z rameni in odgovoril, da mu ni nič znano o kakšnem pamfletu, čeravno sem prepričan, da je bil on prvi, ki ga je čital.

Olga. O kakšni satiri pripovedujete?

Vrančič. Nekdo je karikiral gospoda doktorja in njegovo nesrečno ljubezen.

Mlakar. Napósled mi na tej bedariji ni veliko ležeče; če bi se brigal za vse zabavljice, kar sem jih moral preslišati te dni, imel bi precěj opravka.

Olga. Vidi se, da ti ni ljubo, če te kdo spominja na tiste čase.

Mlakar. Ni mi ljubo. Sram me je celò, kadar mi pridejo na misel tiste stare sanje . . . Neumno! Kakor bi si želel vrabec nad oblake! — In čemu naj bi mi ne ugajalo to življenje, kakršnega imam? Samo živeti ga je treba pravilno in izrabljati v svoj blagor.

Vrančič. Čisto res.

Mlakar. Ali ne? . . . In v prvi vrsti je treba verjeti in spoznavati, da obstoji človek samo iz telesa, . . . nič

druzega kot kri in kosti in mozeg. A naša dolžnost in edini smoter vsega našega nehanja je, da negujemo to telo, da ga skrbno hranimo in gorko oblačimo . . . To ni mala stvar, če se dobro premisli. Le pogledjte krog sebe: — čemu vse pehanje in letanje in znoj in naporno delo? Telo, samo telo! Kar se ne tiče njega, ne spada več med naš svet in je nepotrebno, časih celò naravnost pregrešno . . . Tako se dobe ljudje, ki hrepene višje in govore o čustvih, katera ne prinašajo telesu prav nobenega dobička . . . Danes na priliko zveni po vsem mestu domovinska ljubezen, kakor bi nihče ne imel svoj živ dan druge skrbi kot to milo domovino.

Vrančič. In ti jih seveda imenuješ hinavce.

Mlakar. Kaj še! Nikomur ne pade v glavo, da bi se hlinil . . . To so navadne, priljubljene besede, katere se rabijo o svojem času brez vsake škode. Na maskaradi si zakriješ obraz in kdo te bo zmerjal s hinavcem? . . . Razumen človek vé celò te fraze obračati v svoj blagor.

Vrančič. Kakor kaže tvoj zgled.

Mlakar. Gotovo . . . Kdor pozna ljudi, zakaj bi se jih ne posluževal v svojo zabavo, ako so mu na razpolago? Jaz, recimo, potrebujem razvedrila, hrupa in preprirov, — ker moji živci to zahtevajo. In glej, — ves svet se trudi, da mi ustreže . . . Pijte, prijatelji!

13. prizor.

Prejšnji. Skočir. Mrmolja.

Mlakar. Vidva lazita okoli, kakor dve senci; nikdar vaju nisem videl med ljudmi; držita se pod pazduho in begata po ulicah . . . Kaj hočeta?

Skočir. Narod je navdušen; govori se, da Vam napravijo podoknico . . . Povsod so prepričani, da zmagamo . . . šestnajst glasov večine. V eni uri razglase skrutinij.

Mrmolja. In nato pridejo pevci.

Mlakar. Ta podoknica je menda vse, kar sta danes napravila . . . Pojdita, pa glejta, da bo dovolj hrupa.

Skočir. Korén je dal račun; popili so dvainšestdeset litrov vina; dalje —

Mlakar. Kam se mu mudi? Naj pride jutri . . . Stojta! Kadar pojdeta mimo Trobca, poglejta, če sta Majer in Svetlič še tam, — in Brežan in Suhadolnik . . . Pokličita jih tu sem. (Odideta.)

14. prizor.

Prejšnji, brez Skočirja in Mrmolje.

Mlakar. Steklenice so prazne . . . Za trenotek, da dobimo druge. (Odide na levo.)

Jereb. Bolan je še hujše, kakor kdaj prej . . . hm; ne bo ga minilo zlepa.

Frolè. In jako spretno jo prikriva, svojo bolezen. Kolikor glasneje govori, tem globokeje se mu vidi v srce. Prevpiti hoče samega sebe.

(Postrežnica prinese par steklenic.)

Mlakar (se vrne iz sobe na levi.) In dalje so na svetu nekateri ljudje, ki so prišli nanj samo po pomoti . . . To so tisti, ki sanjajo o nekem drugem življenju in zato niso zadovoljni s tem, kakršnega jim je

Bog dal. Sicer ima vsak človek nekaj tega bedastega čustva, nekatere pa vlada popolnoma.

Vrančič. Romantične duše! . . . Meni je znana zanimiva dogodba o eni izmed njih; godila se je že davno, — bogve kje . . . Ali bo koga zanimalo?

Olga. Pripovedujte!

Mlakar. Pijmo!

Vrančič. Nekdaj je živela neka punica, — jaz je nisem poznal; zakaj, kakor sem rekel, to je bilo bogvekdaj in bogvekje.

Olga. In kakšna je bila tista punica?

Vrančič. Vi prašate o njenem telesu? Mislite si drobno, vitko postavico, — prozorne prstke, — bolna lica, — in oči, — da, o njenih očeh je težko govoriti. Ravno iz njih se je videlo, da nima to telo nobene važnosti, da eksistira samo za silo, slučajna posoda čudovite, nenavadne duše . . . Ta duša je bila namreč ena izmed tistih romantičnih, o katerih si ravnokar govoril.

Mlakar. Čemu pripoveduješ to?

Olga. Jaz slutim, da postane stvar zanimiva.

Frolè. Torej dalje!

Vrančič. In kakor v pravljicah, „imela ni ne očeta ne matere“; zato ni bilo nikogar, ki bi jo prašal, čemu joka in čemu je sama, namesto da bi se veselo zabavala, kakor drugi navadni ljudje. To je bilo slabo, zelo slabo . . . Zakaj v njenih sanjah je vzrastel svobodno drug svet, — in kadar je pogledala slučajno krog sebe, zdelo si je resnično življenje zoprno in gnusno . . . Zato mu je hotela ubežati.

Olga. Pazi, Mlakar!

Vrančič. Tisti čas pa je prišel v njeno hišo človek, ki jo je spoznal . . . On je delal prav po tvojih nazorih, Mlakar! Porabil je svojega bližnjega in njegov značaj v svojo zabavo. Ker je bil mlad in precēj lep, — ker ji je obljubával ljubeznipolno, krasno, svobodno življenje, — vzburil je romantiko v njenem srcu do skrajnosti.

Olga. In prišla je katastrofa.

Vrančič. Pričela se je, kakor je bilo neizogibno. In ne pozabi, prijatelj, — on je ni ljubil in tudi ona ni ljubila njega . . . On se je hotel zabavati, kakor bi se zabaval s katero drugo, — nji pa se je zdelo, da doseže srečo in solnce, samo če ubeži od doma, — kamorkoli.

Olga. In tako je ubežala z njim.

Mlakar. A kaj je bilo z njo potem?

Vrančič. Ti si vznemirjen? . . . Da, uboga punica je usmiljenja vredna. Godilo pa se je dalje nekako tako-le: — prišla je na njegov dom in sprememba jo je za hip omamila; ali ko se je streznila, tedaj je videla, da se mu ni udala iz ljubezni, — in čutila je, kam se je pogreznila . . . Tako je dosegla srečo in solnce.

Mlakar. Ali govoriš resnico?

Vrančič. Bajko, prijatelj; ne vznemirjaj se.

Olga. In ko so jo začeli njegovi poljubi dušiti in je trepetala v njegovih rokah in umirala od sramote in strahu, — zbežala je na cesto . . . Prodala je svoje obleke in zapestnice in uhane, — kdove, morda je tudi beračila. Naposled se je vrnila domu.

Vrančič. In zdaj leži v bolnišnici in bljuje kri in pričakuje smrti . . . Žalostna zgodba!

Mlakar. Povejte mi resnico! Kaj se je zgodilo z njo?

Vrančič. To je bila resnica.

Mlakar. On jo je umoril... Kje je Pavla? Ali ne razumete, da hočem k nji, da jo moram rešiti!

Olga. Kaj ji hočeš? Zdaj ne potrebuje pomoči. Rešil bi jo bil prej.

Mlakar. Očitaj mi; bij me v obraz; jaz sam sem imel pravico do nje, — in pustil sem jo v njegovih rokah. Jaz sam sem jo pogubil, nesrečnež; njena duša je bila odsojena meni in jaz sem jo pahnil od sebe... Povejte mi, kje je, da ji poljubim roke, da jo prosim oproščenja... Ona hrepeni po meni, ona hoče ljubezni, — in jaz se mudim, ko umira zapuščena...

Vrančič. Strezni se.

Mlakar. Kje je Pavla?

Vrančič. Ali boš hodil v bolnišnico ponjo, ali jo boš trgal iz postelje?

Mlakar. Pustite me. (Odide v ozadju.)

15. prizor.

Prejšnji brez Mlakarja.

Olga. Zdaj napravi blaznost? Ali ne pojdemo za njim?

Vrančič. Čemu? Naj jo napravi sam.

Frolè. Kaj hoče pravzaprav?

Vrančič. Jaz ne vem. Napalo ga je tako silno: — kdo bi si mogel misliti?

Jereb. A kaj bo v bolnišnici . . . hm? Izbilo mu je razum.

Olga. — Ali ne vidite, da je vse končano? Rekli ste, da je iskal družega življenja, — zdaj ga ima, to življenje; zdaj ga je dosegel. On in Pavla, noben ne živi več med nami.

Vrančič. Izbruhnilo je z zadnjo silo . . . Kako je spalo v njem, in koliko časa! . . . Kaj bo storil?

Frolè. On? — Vprašanje je, kaj storimo mi. Čemu je bil ves današnji boj, — vse spletkarjenje in prigo-varjanje in beganje? Zdaj je razdrl sam, kar je zidal z nami v potu svojega obraza, — in njegovi nasprotniki mu bodo ploskali.

Jereb. Hm . . . tako mislite, da pusti politiko?

Olga. On se niti ne spominja, da se je kdaj brigal zanjo. Zdaj vidi samo še njene oči in njeno bolezen in njeno nesrečo; tu je našel svoje sanje; ne motite ga! . . . Meni se smili: — pri njem je bilo časih tako prijetno; a zdaj ne ozdravi več.

Vrančič. In če bi se še kdaj rešil, ne ostalo bi od njega družega, kot karikatura. Tudi če mu Pavla v rokah izdihne, ne pozabil bi je nikdar več.

Olga. A morda je srečen; — kdo ve . . . Slovo mi je težje, kakor mi je bilo takrat . . . Ali se spominjate, gospod Vrančič, tistega večera, ko me je vdru gič svečano pripeljal k sebi?

Vrančič. Takrat je bilo veselja, čez mero; pili smo ravno v ti sobi, prišel je celò Delak da, spominjam se.

Olga. Jaz sem vedela dobro, da pride pome; slutila sem že tisti trenotek, ko me je neprijazno odslovil;

zato sem čakala, dan za dnem... in napósled je prišel... Zdaj pa je pri kraju kakor bi ga videla že v krsti... in težko mi je.

Frolè. Videlo se mu je na obrazu.

16. prizor.

Prejšnji. Majer, Svetlič, Brežan, Suhadolnik.

Suhadolnik. Ah, tu nas je že veliko; praznovanje bo veselo... in če propademo, pili bomo v tolažbo.

Vrančič. Ne na zmago, ne na tolažbo... Prišli ste prepozno, prijatelji.

Majer. Kako to?

Frolè. Počakajmo toliko časa, da se vrne; čez noč ne bo ostal v bolnišnici.

Suhadolnik. Kaj mu je?

Vrančič. Bolan, hudo bolan.

Brežan, Svetlič. Ah!

Vrančič. In sicer na duhu; ne pomaga mu nobeno zdravilo več; iščimo si drugih kandidatov.

Majer. Pa na kakšen način je prišlo tako hitro? Pred dobro uro sem ga videl še povsem zdravega pri Trobcu; samo malo razburjen je bil.

Vrančič. Take so božje sodbe... Zdaj je treba samo misliti, kaj je nam storiti... Mlakar je pal, četudi zmaga... V imenitno zagato smo zašli; kako se izvijemo iz nje?

Frolè. Budalost je bila sploh, da nismo takrat ostali pri tem, kar smo sklenili... Ali si nismo mogli misliti,

kaj se lahko vsak trenotek zgodi s človekom, kakršen je on. Naposled se je moral uničiti.

Jereb. Hm... in zdaj je storil to o zelo nepravem času.

17. prizor.

Prejšnji. Mlakar in Pavla.

Mlakar. Ti omahuješ, Pavla... Ne glej tako boječe, nikdo te ne bo žalil več... Ali si trudna? (Položi jo na divan.) Kako ti ustna trepečejo... Poglej me, Pavla, poljubi me, da ti dam svoje življenje... In kri, zopet kri.

Pavla. Žejna sem; daj mi vode.

Olga. (Nalije.) Tu je poln kozarec.

Mlakar. Ne ti! (Izlije po tleh in natoči znova.) Pij, ljubica!

Pavla. Dovolj...

Mlakar. Zdaj si pri meni in ne pojdeš več odtod. Nikamor ne bo več zadela tvoja nožica, da bi se ranila; noben več ne bo govoril neprijazno s teboj... Glej, jaz nimam družega na svetu kakor samo tebe; napravil ti bom raj, da ga ne bo gledal drugi, kakor ti sama; in ti boš srečna, ti me boš ljubila.

Pavla. Prišel si tako pozno; zakaj si odlašal? Jaz sem te pričakovala... ah, kako dolgo sem pričakovala ljubezni, ... in ti si mi jo dal... Kako mi je lahko in gorko; zdi se mi, da nimam telesa in duša se dviga visoko... visoko.

Mlakar. Tvoj dih je vroč, kakor plamen, da mi žge do srca, a tvoje roke so ledene; daj, da jih poljubim, da jih ogrejem.

18. prizor.

Prejšnji. Makovka.

Pavla. Brani me, zakrij me!

Makovka. Kaj počenjaš, nesrečnica! Ti me boš ubila! Bog ti odpusti, kako me sramotiš pred svetom... Pomislite, gospoda: — pahnila me je v stran... in kričala in jokala, ne da bi ji kdo kaj storil... „Pustite me... vi me sovražite... vsi... vsi; hočete me zadušiti...!“ — Bežala je iz bolnišnice in kri ji je kapala iz ust... Na stopnicah pa ji je prišel naproti in vrgla se mu je v naročje..... Vstani, Pavla! — In kako se predrznete Vi, gospod doktor —!

Olga. Vrzite to žensko na cesto!

Makovka. Ah! Vi —!... In v tako družbo si prišla ti, Pavla!... Sramuj se, — jaz si umijem roke; jaz nočem biti omadeževana...

Pavla. Drugam... drugam!... Glej jih, ljudje se me dotikajo...

Mlakar. Odidite!... Čemu stojite in gledate? — Odtod!

Olga. Ne stori si kaj zlega, kadar ostaneš sam... brez nje. (Odide.)

Vrančič. Tu ni nobene pomoči več... (Odide.)

Makovka. Zapomni si, Pavla: — jaz te ne bom prosila na kolenih... a nosi tudi sramoto sama; jaz te ne poznam več.

Mlakar. Odtod!

(Vsi odidejo, razen Pavle in Mlakarja.)

19. prizor.

Mlakar. Pavla.

Pavla. In zdaj je tiho... Ti sam si pri meni?

Mlakar. Jaz sam; ne boj se ničesar več...

Pavla. Ah, kakšno razkošje je v mojem srcu... vse je svetlo in solnčno tukaj... in hladi me po licih in boža, kakor bi plavali krog naju angeli z belimi perotmi... Kako sem hrepenela po tej svetlobi, — in zdaj se odpira pred menoj;... vedno lepši žarki, vedno širji... Daj da vstanem, da diham to blaženost...

Mlakar. In tako bo ostalo zmerom... zmerom, ljubica... Ne žalosti, ne smrti, — samo večno, neizmerno razkošje...

(Zunaj pod oknom vpitje: „Slava! slava! Živel Mlakar!“)

Pavla. Ali čuješ? Kličejo me... Vedno višje... višje!... In ti pojdeš z menoj!...

Mlakar. Ti padaš... utrujena si! (Položi jo na divan nazaj.)

Pavla. In srečna... Objemi me, ne ostavi me!...

Mlakar. Jaz sem pri tebi.

20. prizor.

Prejšnja. Vernik.

Vernik (prihiti iz ozadja.) Zmagali smo!

Mlakar. Mrtvi ne rabijo mandatov. (Poklekne pred divan; zunaj se nadaljuje vpitje in raste; Vernik odhaja v ozadje.)

Zastor pade.

Pripomba založnika.

„Romantične duše“, Cankarjev dramatični prvenec, so bile napisane pred več nego 20 leti. Rokopis mi je odstopil pisatelj že pred davnim časom, ali pozneje se je premislil in tisk zabranil, češ, da je to nezrelo delo, ki ga bo predelal. Toda lotil se predelavanja ni, kakor ni žalibog nadaljeval in končal tudi nekaterih drugih večjih spisov.

Sedaj po smrti pisateljevi menim, da se ne pregrešim niti proti Cankarjevemu spominu niti proti njegovemu pisateljskemu ugledu, ako izročim dramo javnosti, ki jo bo gotovo zanimalo, kakšno je to Cankarjevo mladostno delo. Pri izdaji se je postopalo z vso pijeteto, ki smo jo Cankarju dolžni: spis se je natisnil tak, kakor ga je on napisal, samo pravopis se je prilagodil sedanjemu in opustila so se po večini številna naglasna znamenja, ki jih je pisatelj po tedanji navadi stavil skoro nad vsak naglašen zlog. Vse drugo je neizpremenjeno.

Mislím torej, da knjigo lahko z mirno vestjo pošljem v svet.

L. SCHWENTNER.